ZAKLJUČAK

Prva otočka, odnosno 12. dalmatinska NOU brigada je prva velika operativna jedinica koju je u svojoj povijesti imao narod srednjedalmatinskih otoka — Brača, Hvara, Visa i Šolte. Njeno formiranje iniciralo je Okružni komitet KPH za srednjodalmatinske otoke s ciljem da. na ovim prostorima, kao najjača vojna snaga (brigada) čuva postignute rezultate i brani tekovine narodnooslobodilačke borbe i stvara uvjete za daljnji uspješan razvoj narođnooslobodilačkog pokreta do konačne pobjede revolucije. Zato je pojava i borbeno djelovanje 12. dalmatinske brigade imalo veliko političko i vojno značenje i historijsko opravdanje.

Brigada je osnovana od jedinica i ljudstva koje do tada nije učestvovalo u većim borbenim okršajima, a veći broj boraca nije ni vojsku služio. Sve je to utjecalo na njena početna angažiranja u borbi i na njena borbena dejstva. Naime, te (objektivne) okolnosti upućivale su na neophodnost da se jedinice i borci brigade postepeno angažiraju u borbi i da se ratnička iskustva u početku stiču u manjim akcijama, a zatim da se jedinica upućuje na izvršavanje složenijih i težih ratnih zadataka, a to je ono na čemu je stalno inzistirao vrhovni komandant maršal Tito. Ta zamisao mogla se ostvariti zahvaljujući činjenici što se brigada našla u situaciji da je skoro godinu dana imala i vremena i mogućnosti da se postepeno kali kroz manje borbe i da tako kasnije učestvuje u složenijim operacijama.

Kroz svojih 608 ratnih dana brigada je imala 40 borbenih okršaja, od čega su 22 bile manje, a 18 velike akcije koje su trajale od jedan do pet dana. — Bile su to borbe i bojevi ali i operacije većeg zahvata koje je brigada najčešće vodila zajedno s ostalim jedinicama 26. divizije.

Pregled događaja iz historije 12. brigade pokazuje da je brigada najviše izvodila napadna dejstva. Od ukupno 40 borbi koliko ih je brigada vodila, 37 su bile napadnog karaktera a samo tri obrambenog. Dakle, bila je to brigada koja je više napadala nego što se branila, a to je karakteristika kojom se ne mogu pohvaliti mnoge naše ratne jedinice. Samo ta činjenica, kao i opći borbeni uspjeh što ga je brigada u ratu postigla, upućuje na potrebu da se na ovom mjestu kaže riječ-dvije o ratnim iskustvima što proističu iz borbene aktivnosti 12. dalmatinske NOU brigade.

Prvi napadi, koje je izvodila brigada, trajali su najviše dan-dva. Prvi takav napad izveden je s glavninom brigade na Korčulu u travnju 1944. kada je brigada oslobodila Velu Luku i zajedno sa 1. i 11. dalmatinskom potpuno porazila neprijatelja **u** Blatu. Neposredno poslije toga, u svibnju 1944. jedan bataljon 12. brigade zajedno s ostalim jedinicama 1. dalmatinske postiže velike borbene uspjehe u jednodnevnim borbama na Šolti.

U kasnijim akcijama brigada je ispoljavala sve veću upornost u napadu, dejstvujući i po više dana, ne gubeći već pojačavajući silinu udara i želju da postigne pobjedu. U vezi s tim karakteristične su njene napadne akcije na Braču prilikom oslobađanja tog otoka u rujnu 1944, zatim u desantu na obalu i prilikom oslobađanja Splita u listopadu 1944, pa na Debeljaku kod Šibenika, u dvodnevnom krvavom jurišu na Knin, zatim oko Širokog Brijega i Mostara, a naročito od Bakra do Sušaka i oko Klane. Sve su to bile vrlo žestoke, dosta uporne i teške napadne borbe koje su završavale pobjedom (osim kod Klane koja zbog nepovoljnog odnosa snaga nije bila zauzeta, ali je u petodnevnim borbama slomljena napadna moć elitnih njemačkih jedinica 118. lovačko-brdske divizije).

Snažni napadni udari česta su pojava u brigadnoj povijesti. Dovoljno je podsjetiti se onog udara na Debeljaku kod Šibenika, pa juriša na Knin i upada u taj grad, te udara preko snijegom i ledom pokrivene Jastrebinke i brzog prodora preko mostova na rijeci Neretvi u Mostaru, a da i ne govorimo o onome što se dogodilo Nijemcima i ustašama kod Lapca u Lici, kod Ličkog Osika i Senja gdje je silinom snažnog udara brigade pucala neprijateljska obrana nakon samo nekoliko sati borbe.

Bitna odlika brigadnog napada bilo je uništenje neprijatelja, cilj kojem teži svaki napadač. Interesantno je da je prva veća brigadna akcija, a to je ona koja je izvedena na Korčuli u travnju 1944, završila potpunim uništenjem i zarobljavanjem neprijatelja (naravno ona je izvedena zajedno s dijelovima 1. i 11. dalmatinske brigade). Slično je bilo na Braču u rujnu 1944, pa kod Šibenika, Knina i Lapca. Pravu bitku do potpunog uništenja neprijatelja 12. brigada je izvela samostalno kod Ličkog Osika 4. travnja 1945. godine, kada se iz borbe nije uspio izvući gotovo ni jedan neprijateljski vojnik. Potpuni poraz neprijatelja na Vratniku kod Senja 9. travnja 1945, poučan je povijesni događaj koji pokazuje kako se manjim snagama, vještinom manevra i silinom udara mogu potpuno poraziti neprijateljske snage. Tada su borci 2. čete 1. bataljona neposredno iza linije fronta smrtno ranili njemačkog general-lajtnanta Johana Mickla, komandanta 392. legionarske divizije, događaj koji će kao raritet iz našeg NOR-a ući u anale narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji.

S obzirom na takve napadačke i udarne osobine 12. brigade, što je bilo dobro poznato Štabu 26. divizije, ona se najčešće nalazila na pravcu glavnog napada divizije (samostalno ili zajedno sa još nekom brigadom) i to na onom dijelu fronta na kojemu se tražilo rješenje borbe. Podsjetimo se na to da je u početku, prilikom desanta na Brač, u lipnju 1944. 12. brigada upućena na prostoriju Nerežišće—Vidova gora gdje se nalazilo najjače neprijateljsko' uporište i gdje se tražio ishod borbi. Zato što ovaj napad nije u potpunosti uspio ne treba tražiti u činjenica slabijeg napada 12. brigade već u nepovoljnom odnosu snaga i u cilju napada koji je bio postavljen, a cilj je bio da se desantom i snažnim napadima na neprijatelja na Braču privuku njemačke snage

i stvori lažan dojam o našim namjerama šireg desanta u srednju Dalmaciju, kako bi se olakšala situacija oko Vrhovnog štaba stvorena njemačkim zračnim desantom koji je tada izveden na Drvar i namjeru neprijatelja da uništi vrhovno rukovodstvo NOP-a s maršalom Titom na čelu. Kako je poznato, desantna akcija 26. divizije, koja je izvedena uz pomoć saveznika, postigla je svoj cilj, pa je prema tome uspio i napad 12. brigade. Zatim, kad je počela ofenziva za oslobođenje Dalmacije, Štab 26. divizije angažirao je 12. brigadu na Braču, nakon čega su tamo došli i dijelovi 1. dalmatinske. Naime, tamo su se razvijali početni borbeni napori 26. divizije. Potom u desantu na obalu između Baške Vode i Krila-Jesenica Štab divizije najprije je angažirao 12. brigadu. U oslobođenju Splita, glavnog grada Dalmacije 12. brigada je u centru borbe i prva ulazli u grad. Kod Šibenika 12. brigada je sa 1. dalmatinskom činila glavnu napadnu grupaciju u borbi za oslobođenje grada i uništenje tamošnjeg neprijatelja. Težište posljednjeg napada na Knin Štab 26. divizije je vidio u uvođenju u borbu 12. brigade iz sivoje rezerve a njeno usmjeravanje na glavni pravac napada od Oklaja prema Kninu. Ili prilikom oslobođenja Mostara 12. i 11. brigada bile su u težištu dejstva 26. divizije, što je 12. brigadi omogućilo da se prva pojavi u Mostaru i brzo pređe preko mosta kralja Aleksandra kod hotela •^Neretve«. Sa 3. prekomorskom, u Lapačkom polju 12. brigada je probijala žestoko branjeni front Nijemaca i ustaša na pravcu dejstva prema Donjem Lapcu kako bi se otvorio put za Bihać. U napadu na Vratnik i Senj 12. brigada je u centru divizijskog napada. I Štab 19. divizije, kojemu je brigada bila potčinjena, za vrijeme borbi od Bakra do Sušaka uputio je 12. brigadu na težište svog dejstva od Hreljina preko Bakra i Škrljeva za Sušak. Na Klani, 12. brigada se sa desnim krilom 1. dalmatinske nalazila na glavnom pravcu divizijskog udara. Tako je bilo i u napadu od Jelšana do Rupa, kada se 12. brigada tukla na težištu napada divizije.

Budući da se brigada često nalazila na takvim mjestima na frontu napada 26. divizije, od izvršenja njenih zadataka zavisio je opći uspjeh divizije. A poznato je da je 26. divizija svrstana u red najboljih divizija NOVJ, što je i sam neprijatelj priznao.

Brigada je napadna dejstva ponajviše izvodila danju, što je i razumljivo jer su dnevna dejstva primjenjivana radi toga da bi se u borbi mogla maksimalno iskoristiti naša tehnička nadmoć, što je jačalo silinu i snagu udara. Uz solidnu pripremu, napad je obično počinjao ujutro odmah poslije svitanja, poslije snažne artiljerijske i avijaoijske vatrene pripreme. Tada se kretalo u juriš i tako osvajala neprijateljska uporišta, a zaltim je napad produžavan tokom dana, kada se napadni zadatak završavao potpunim uspjehom. Čim bi nastupila noć prestajao bi napad, tako da je brigada malo kada izvodila noćna dejstva. Izuzetak je bio juriš za osvajanje Sušaka, kada je vođen noćni napad. Inače, ako je trebalo produžiti napad to se obično činilo sutradan, poslije noćnog odmora. Po tome su bih karakteristični napadi 12. brigade na Korčuli, Braču, kod Splita, Šibenika, Knina, Mostara, a poglavito napadi kod Lapca, Ličkog Osika, Senja, Bakra, Škrljeva, Klane i Jelšana.

U načelu, brigada je uvijek velike borbe vodila zajedno s ostalim brigadama 26. divizije, a rijetko samostalno. Bile su to najsuvremenije operacije u kojima su učestvovale kopnene jedinice uz podršku artiljerije, tenkova i avijacije. Naime, u svim većim borbama koje je vodila brigada, gotovo uvijek je imala podršku avijacije, artiljerije i tenkova ili je bila ojačana baterijom, jednim ili više artiljerijskih diviziona korpusne artiljerije, četom ili bataljonom lakih tenkova tipa »Stjuard« iz 1. tenkovske brigade, tako da je napad bio dobro uhodan, solidno je organizirano sadejstvo pa se cijeli napad odvijao harmonično. Dovoljno se podsjetiti napada na Split, pa. napada oko Debeljaka kod Šibenika, juriš na Knin, zajednički prodor i prelaz preko mosta kralja Aleksandra u Mostaru, zaitim onaj briljantno izveden napad u Lapačkoj kotlini, kod ličkog Osika, Vratnika i Senja, za Bakar, Skrljevo- i Sušak, kao i borbe — teške i krvave — kod Klane i Ilirske Bistrice.

Sto se tiče manevra i angažiranja snaga, u početku je Stab brigade u borbu obično angažirao jedan do dva bataljona (Korčula, Šolta), ponekad i manje snage, kao što je to bio slučaj u prepadnim akcijama na Braču i Soliti. Međutim, za vrijeme desanta na Brač početkom lipnja 1944. godine, pa prilikom konačnog oslobođenja Brača u rujnu 1944, u borbi naizmjenično dejstvuju svi bataljoni. Kako je brigada uvijek imala četiri bataljona, bilo je moguće tako manevrirati snagama. Kada se brigada prebacila na kopno u listopadu 1944. godine i kada je počela učestvovati u većim operacijama, gotovo uvijek je dejsitvovala po ešalonima, s tim da se u prvom ešalonu nalazila glavnina brigade — dva do tri bataljona sa sredstvima ojačanja, a dio snaga je zadržavan u rezervi. Bataljoni su uvijek izvodili sasređeni udar snagama na glavne objekte neprijateljske obrane, pri čemu je manevar obuhvata i zabacivanja u neprijateljsku pozadinu bio dominantan. Brigada kao cjelina bila je angažirana u divizijskom manevru obuhvata neprijatelja kod Širokog Brijega. I kada je na vidiku bio potpuni uspjeh brigade izbijanjem na cestu Široki Brijeg—Mostar, iznenada su Nijemci i ustaše probili položaje 2. dalmatinske proleterske brigade i ugrozili bok i pozadinu 12. brigade koja se, boreći se dijelom u okruženju, morala izvući iz borbe pa ponovno organizirati napad koji je i uspio. U toj borbi najteže je prošao 2. bataljon »Matij Ivanić« koji se našao u potpunom okruženju i iz njega se probio sa dosta uspjeha. To je bila i jedina borba jedne brigadne jedinice u okruženju. Poučan je primjer obuhvatnog manevra napada 2. bataljona kod Donjeg Lapca i uspjeh koji je tada postignut. Ili, dvojni obuhvatni manevar uspješno je izveden u napadu na Lički Osik, kada su u obuhvat angažirani 2. i 4. bataljon što je dovelo do potpunog uništenja neprijateljskog garnizona. Ili manevar 1. i 4. bataljona oko utvrđenog Vratnika i neprimjetni upad 2. čete 1. bataljona u neprijateljsku bližu pozadinu kada je iz zasjede dočekala i smrtno ranila generala Johana Mickla, komandanta 392. njemačke divizije. Sjajno je izveden i noćni manevar upada između njemačkih bunkera što ga je izvršio 1. bataljon ža oslobođenje Sušaka. Danas se u svim našim vojnim akademijama izučava primjer manevra

ubacivanja u neprijateljsku taktičku dubinu kod Klane 29. travnja 1945. borbene grupe sastavljene od 4. bataljona 12. i 3. bataljona 11. dalmatinske brigade kojom je komandirao zamjenik komandanta 12. brigade kapetan Petar Vukasović. Sve su to iskustva vrijedna pažnje i izučavanja.

Ostaje povijesna činjenica da je 12. dalmatinska NOU brigada sama oslobodila Velu Luku, Supetar, Šoltu, Omiš, Bašku Vodu, Makarsku, Zadvarje s hidrocentralom Kraljevac na Cetini, pa Lapac, Lički Osik, Senj, Bakar, Skrljevo i Rupe, a u zajednici s ostalim jedinicama, oslobodila je Blato na Korčuli, Sumartin na Braču, Split, Šibenik, Knin, Mostar i Sušak. Jedinice 12. brigade prve su borbom ušle u nekoliko velikih gradova, kao što su Split, Knin i Mositar.

Više od godinu dana izvodila je 12. brigada desantne akcije većeg ih manjeg obima na Korčulu, Brač, Šoltu i Drvenik, što je proizlazilo iz karakteristika borbene prostorije na kojoj se nalazila. Kako su desantne akcije specifične u odnosu na one što se izvode na kopnu, to je za njihovo izvršenje trebalo obaviti posebne pripreme i uvježbavanja boraca i jedinica. Pokreti morem s otoka na otok u složenim meteoro*-loškim uvjetima (ponajviše se kretalo noću) uvijek su bili vezani uz velike rizike, tim prije što su za. transport upotrebljavani manji drveni brodovi — trabakuli i leuti bez potpune i sigurne zaštite. Zatim, iskrcavanja na otoke i poslije na kopno od Baške Vode do Krila-Jesenica, uvijek su predstavljala opasnost da jedinice ne budu iznenađene i napadnute prije nego što se iskrcaju, odnosno prije nego što čvršće zaposjednu obalu i postave mostobran, bez obzira što se to nastojalo osigurati dejstvom partizanskih snaga koje su se tamo nalazile. Veliki problemi javljali su se i prilikom povratka iz akcije na Vis ili ako se kretalo dalje u akciju na susjedni otok. Veće desantne akcije je 12. brigada izvršila na Korčuli, Braču, i Šolti, a najveća je bila ona na Braču početkom lipnja 1944. kada siu se iskrcale sve brigade 26. divizije. Treba kazati da je 12. brigada sve desantne akcije uspješno izvršila, jer uspjeh ni jedne od njih nije doveden u pitanje, što je bilo od izvanrednog značaja za nastavljanje akcija po otocima i za desante na kopno u završnoj ofenzivi za oslobođenje Dalmacije.

U prvoj godini svoga postojanja 12. brigada je najveći broj oružanih akcija izvršila na Braču i Šolti u obliku zasjeda. Ukupno je bilo 15 takvih zasjednih -akcija, od čega su najznačajnije one izvršene kod Ložišća 14. lipnja, kod Miraca 3. srpnja i 3. kolovoza, kod Supetra 10. kolovoza, kod Škripa ' 18. kolovoza i kod Nerežišća 24. kolovoza 1944. godine. U tim akcijama ukupno je izbačeno iz stroja 186 neprijateljskih vojnika, od čega je najveći broj ubijen — 133. Nisu to bile velike zasjedne akcäje. Obično su ih izvodili vod ili četa, a rijetko bataljon. ali su imale snažno moralno-političko dejstvo i vojno značenje.

Obrambene borbe brigada gotovo da i nije vodila. U početku je bila angažirana u obrani otoka Brača, Hvara, Visa i Šolte, gdje je radi dužine obala i širine obrambene zone trebalo primijeniti mnogo umješnosti u grupiranju snaga i sredstava. U to vrijeme brigada je učestvo-

vala u dvije obrambene borbe kod Sućurja na Hvaru i u dva napada: jedan kod Milne na Braču i drugi kod Dugog Rata. Poslije se brigada prebacila na Vis, gdje je stavljena u sastavni dio snaga obrane otoka. Tada je organizirala odsudnu obranu na kojoj nije bilo borbe. Nijemci su odustali od namjere osvajanja Visa. Ovdje je brigada imala bolje uvjete za organiziranje obrane nego ranije. Ubrzo je iz obrane prešla u napadna desantna i prepadna dejstva, o čemu je bilo riječi prethodno.

Posljednjih dana rata, od 3. do 6. svibnja 1945. godine • brigada je bila primorana da iz napadnih pređe u obrambene aktivnosti u rejonu Rupe—Ilirska Bistrica u Slovenskom primorju, i to u dosta teškoj situaciji kada se njemački 97. armijski korpus počeo probijati iz okruženja iz Rijeke preko Ilirske Bistrice za Ljubljanu. Koliko god je ta brigadna obrana izvođena u apsolutnoj nadmoći neprijatelja u živoj sili i tehnici i kolikogod je neprijatelj bio krajnje uporan u probijanju iz okruženja direktno u obrambenoj zoni 12. brigade i na spoju između nje i 3. prekomorske brigade, upravo u vrijeme kada je brigada bila iscrpljena višednevnim neprekidnim borbama (pa je u četama ostalo najviše po 20 do 30 boraca), ipak ni tada neprijatelj nije mogao probiti obranu 12. brigade kod Ilirske Bistrice. Tragajući dva dana za slabijim mjestom u sistemu obrane 13. prekomorsko-goranske i 26. dalmatinske divizije, neprijatelj se tek uspio probiti 5. svibnja na spoju 12. dalmatinske i 3. primorsko-goranske brigade 13. divizije, jer je postojao nezaposjednuti front širine od oko 4 km u rejonu sela Kuteževo, lijevo od obrambenog rasporeda 12. brigade. Ni tada obrana 12. brigade nije probijena direktnim napadom već njemačkim obuhvatom preko neposjednutog spoja 13. i 26. divizije što je primoralo 12. brigadu da odstupanjem na povoljnije obrambene položaje stvori uvjete za ojačanje položaja i vrijeme za pridolazak svježih snaga **7.** banijske divizije koja je stigla iz armijske rezerve. Obrambene borbe kod Ilirske Bistrice bile su ujedno najteže i najkrvavije obrambene akcije koje je brigada ikada vodila, a ujedno su to bile i posljednje njene borbe u narodnooslobodilačkom ratu.

U početku se brigada nije mnogo premještala s jednog na drugi teritorij, manje-više ona je bila vezana samo za teritorij srednjodalmatinskih otoka. Međutim, čim je brigada 18. listopada 1944. izvršila desant na obalu između Baške Vode i Krila-Jesenica i s-tupila na kopno, nastale su velike promjene, počeli su duži marševi i jače borbe, odnosno počelo je brže premještanje brigade s jedne na drugi teritorij, sa jednog na drugo mjesto borbe. Obično su se takve promjene odvijale u rastojanjima od 50 do 100 i više kilometara. Najveći pokret brigada je izvršila početkom prosinca 1944. kada je od Knina krenula preko Drniša za Sinj, pa po snježnoj vijavici do Vrlike i Kijeva, potom natrag za Sinj, pa preko Imotskog i Kočerina za Mostar, zatim natrag u Ljubuški, i Podgoru i brodovima do Biograda na moru i Sukošana, te pješke za Karin. Nakon kraćeg predaha brigada iz Karina kreće preko Velebita za Gračac i Mazin do Donjeg Lapca, pa preko Grmeča do blizu Biha-

ća i ponovno natrag za Lapac, poslije čega počinje pokret i borba za Lički Osik, Senj, Bakar, Sušak, Klanu, Jelšane, Rupe i Ilirsku Bistricu, da bi potom otišla za Tržič i na lijevu obalu rijeke Soče, a s jednim bataljonom preko Soče u mjesito Grado. Najveći dio tog puta prevaljen je pješke, kroz pjesmu i borbu. Ukupno je brigada prešla oko 3.500 km, od čega se 550 km prebacila brodovima a 60 km vlakom od Pivke do Općina kod Trsta. Ta velika udaljenost od Visa do Soče sa svim onim što je čekalo na tom putu, predstavlja najljepše stranice u brigadnoj povijesti i nezaboravne uspomene njenih pripadnika.

Brigadom je rukovodio Stab koji su činili iskusni kadrovi naše revolucije, ponajviše prvoborci i predratni članovi Partije i SKOJ-a. U početku Stab brigade nije bio brojčano velik, sa vrlo malo područnih samostalnih jedinica. Kasnije se sastav mijenjao, u Stabu su formirani odsjeci a osnivaju se i jače prišitapske jedinice. Praksa i postignuti rezultati potvrđuju da je Stab brigade s uspjehom obavljao svoje zadatke i vodio jedinice u borbi. Nije bilo niti jednog slučaja da je zbog lošeg komandiranja neka jedinica pretrpjela veće gubitke ili da je bila slabo zbrinuta. Promjene u komandiranju u borbi nisu se osjetile ni kada su odlazili jedni a dolazili drugi mlađi kadrovi, iako velikih kadrovskih promjena, kao kod nekih drugih jedinica, nije bilo ni u Stabu brigade ni u štabovima bataljona a niti u komandama četa. Vojne i političke starješine ostajale su relativno dugo na pojedinim funkcijama, što je bilo dobro sa stanovišta uspješnijeg rukovođenja i komandiranja. To, međutim, nije išlo u prilog općem uzdizanju kadrova, pa je jednom Stab 26. divizije zamjerio Stabu brigade »da nerado daje kadrove na druge dužnosti«.

Istina, u radu Štaba brigade bilo je i propusta koji su se javljali kao posljedica mnogobrojnih teškoća i problema i subjektivnih okolnosti, ali nikada ti propusti nisu bili takve naravi da siu mogli utjecati na loše djelovanje i rad brigade u borbi i uopće.

Isto tako, gotovo svi štabovi bataljona bili su sastavljeni od iskusnih i kroz borbu provjerenih kadrova. Ponajviše su to bili prvoborci i stariji članovi Partije. Ni jedan član štaba bataljona nije smijenjen radi nekih propusta ili lošeg rukovođenja u borbi; bili su to hrabri ratnici koji su se za vrijeme borbi najviše nalazili u prvoj liniji. To potvrđuje i podatak da su iz 12. brigade u borbi hrabro poginula tri komandanta bataljona — Ivo Dragobratović (3. bataljon) na Šolti, Marko Đapić (1. bataljon) u Sumartinu i Miladin Knežević (2. bataljon) kod Šibenika. Zatim je poginuo i jedan komesar bataljona — Ljubo Štambuk kod Lapca (1. batalion), poginula su dva zamjenika komesara bataljona: Mirko Hajduk (1. bataljon) kod Šibenika i Vlado Lisičić (4. bataljon) u Sušaku. U borbi su ranjena dva komandanta bataljona, 2 komesara bataljona, 6 zamjenika komandanata bataljona i 3 zamjenika komesara bataljona.

Dvanaesta brigada imala je (osim nekih izuzetaka) vrlo sposoban niži komandni kadar — komande četa i vodne oficire. Oni su i nosili najveći teret i u borbama i uopće. U borbama su poginula ili ranjena

24 komandira četa, 19 komesara četa, 18 zamjenika komandira i 5 zamjenika komesara četa, poginulo je 15 i ranjena 52 vodnika a poginula su ili su ranjena i 23 vodna delegata — pa se iz ovih brojki najbolje može vidjeti kakvi su to bili hrabri rukovodioci, kakav je bio kvalitet starješinskog kadra.

Činjenica da su iz sastava 12. brigade u borbama ukupno nastradale 182 starješine, od čega je 37 poginulo a 145 ranjeno, pokazuje kakva je bila moralno-politička svijest njenih kadrova i ostalih boraca i koliki je bio stupanj njihove odanosti ä privrženosti ciljevima za koje se borila Komunistička partija.

Treba mati i to da najveći broj nižih kadrova (komande četa i vodnici) i znatan broj ostalih kadrova u štabovima bataljona i u Stabu brigade nije imao vojnu izobrazbu i da su to u većini bili mladići i djevojke bez ikakvog poznavanja vojnih vještina, a najveći broj uopće nije služio vojsku. Vojna znanja su sticana kroz borbu, učilo se u predasima između borbi i drugih zadataka ili su polazili kurseve ili tečajeve što su organizirani u Stabu brigade i divizije iE drugdje. Nije zadovoljavalo vojno obrazovanje ni političkih kadrova, iako su to u većini bili iskusniji politički radnici koji su u novoformiranu brigadu došli s terena, a političko obrazovanje su stjecali i dopunjavali osobnim zalaganjem na predavanjima i na tečajevima i kurseviima pri vojnim komandama i društveno-političkim organizacijama na terenu.

Ne raspolažemo točnim podacima o brojnom stanju članova Partije i SKOJ-a. Zna se, međutim, da je neposredno poslije formiranja brigade, 13. studenog 1943. u njoj bilo 97 članova Partije, 49 kandidata i 131 skojevac a da je mjesec dana kasnije (20. prosinca) u brigadi radilo 25 partijskih ćelija sa 137 članova Partije, da je bilo 80 kandidata i 249 skojevaca. Kasnije su partijska i skojevska organizacija bile još brojnije i kvalitetnije u radu i djelovanju. Nije bilo čete u kojoj nije radila partijska ćelija i skojevska grupa. Borbeni i drugi uspjesi koje je brigada postigla, moralno-političko stanje u jedinicama, uspješna suradnja s narodom i političkim organizacijama NOP-a najbolja su potvrda uspješnog djelovanja Partije i SKOJ-a u brigadi, jer su na svim tim zadacima uvijek prednjačili komunisti i skojevci.

Politička aktivnost, kulturno-prosvjetni i zabavni rad i život u brigadi, što se vidi iz teksta u ovoj knjizi, bio je bogat i sadržajan. Za postignute rezultate treba prije svega zahvaliti kadrovima koji su na tome radili, a u prilog tome išli su i uvjeti u kojima je brigada živjela i djelovala na Visu, pa i kasnije kada se iskrcala na kopno sve do kraja rata.

Izdavačka djelatnost, naročito političko-propagandna, bila je svestrana i na visokom nivou. Stab brigade izdavao je svoja dva periodična lista: »XII UDARNA« i »7 dana«. Svaki bataljon izdavao je svoj list — 1. bataljon »K pobjedi«, 2. bataljon »Glas Matije Ivanića«, 3. bataljon »Naš glas«, dok je 4. bataljon izdavao list »Kroz borbu«. Sanitet brigade izdavao je »Sanitetski glasnik«, a Prateća četa brigade »K slobodi«. Rijetko, koja četa nije izdavala džepne novine a često su izla-

žile i zidne novine. U tim listovima nalazi se veliko kulturno blago što su ga kroz borbu i marševe stvarali znani i neznani borci i starješine 12. brigade koje ostaje kao trajno nasljeđe mlađim generacijama.

U početku su sastav brigade većinom činili borci sa Brača, Hvara, Visa i Šolte. Ali, tako nije dugo' ostalo. Brigada je naročito na Visu od početka 1944. godine i kasnije dobijala u popunu borce iz raznih krajeva Dalmacije i Jugoslavije, najviše s područja Splita, Šibenika, Zadra, Dubrovnika, Trogira, a zatim i iz Mostara i na kraju raita sa Kosova. Kako još nisu sređeni spiskovi boraca i rukovodilaca brigade (radi čega ga i ne dajemo na kraju knjige iako mi je bila velika želja da se objavi spisak svih boraca brigade). Iz pregleda poginulih i ranjenih može se vidjeti iz kojih su sve krajeva Jugoslavije bih pripadnici 12. 'brigade (vidi prilog br. 4. i 5). Među poginulima i ranjenima najviše ih je sa Brača (235), iz Šibenika (135), sa Hvara (110), Visa (83), iz Splita (80), Zadra (74), Trogira (62), Sinja (43), Korčule (38), Dubrovnika (38), sa Šolte (35), iz Vrgorca (33) itd. Iz tih podataka se vidi da su pripadnici 12. brigade bili iz 110 općina Jugoslavije i da je bilo dosta stranih državljana — iz Italije, Sovjetskog Saveza, Poljske, Austrije, Francuske i Cehoslovačke.

Brojno stanje brigade se kretalo od 1200 do 2.700 boraca i rukovodilaca. Po nacionalnom sastavu najviše je hilo Hrvata, što je i razumljivo kada se ima u vidu gdje je brigada osnovana i kojim se najviše ljudstvom popunjavala. Ali isto tako treba istaći da su se u redovima 12. brigade nalazili i borili borci pripadnici gotovo svih jugoslavenskih naroda i narodnosti, iz svih socijalističkih republika i pokrajina. Po socijalnom sastavu najviše je bilo seljaka (težaka), pa mornara i ribara, zatim radnika i drugih profesija. No, bez obzira otkuda su i što su bili po nacionalnosti' i profesiji, svi su se omi podjednako borili i ginuli za slobodu naših naroda i narodnosti Jugoslavije. Bili su to borci na visini svog borbenog zadatka a krasila ih je visoka politička svijest, hrabrost, spremnost i odlučnost da ispune svoju patriotsku dužnost prema svojoj zemlji i svom narodu. Za potvrdu toga dovoljno je samo. spomenuti da je brigada imala 366 poginulih a 1124 ranjena borca i rukovodioca ili da. je ukupno brigada imala 1490 poginulih i ranjenih što odgovara cifri jednog brojnog stanja brigade. Među ovim junacima najviše je bilo mladih, oko 80°/o. Odnosno, među poginulima; bilo je najviše onih — oko 86% — koji su svoj život dali u najboljem cvijetu mladosti i to između 18. i 24. godine života. Sve to potvrđuje da je mladost krasila borbeni sltroj 12. brigade, da su mladi bili snaga i ponos, ali za njima nisu zaostajali ni oni stariji kojima pripadaju veliko priznanje i pohvale za borbenost i spremnost da izvrše svaki zadatak koji se **pred njih postavljao.**

Brigada je cijelo vrijeme rata bila dobro naoružana, posebno« lakim pješadijskim naoružanjem, u početku talijanskog a kasnije njemačkog porijekla, naoružanjem koje je bilo plijen osvojen u borbama. Bilo je i naoružanja što smo dobivali od saveznika. Teško naoružanje brigada u početku nije imala u svom sastavu, jer je bila Itako postavljena nje-

na organizatijsko-formacijska struktura. Teško naoružanje brigada je dobivala kao pojačanje u borbi od Štaba 26. divizije ili je bila podržavana od korpusne artiljerije, obično kada se nalazila na težištu borbe. Poslije iskrcavanja na kopno, postepeno brigada je dobijala u svoj sastav teške minobacače, dva do tri laka protutenkovska topa i nekoliko protuavionskih topova od 20 mm (njemački četverocijevni), što su se nalazili u pratećoj četi brigade.

Po vatrenim sposobnostima 12. brigada je dolazila u red onih brigada NOVJ koje su bile vatrom najjače. Tako, na primjer, pred početak završne ofenzive 4. armije u Lici 12. brigada je mogla izbaciti u jednoj minuti 3.494 kilograma čelika. U isto to vrijeme 1. dalmatinska je mogla izbaciti 4.135, pa 11. dalmatinska 3.038, a 3. prekomorska 3.433 kilograma čelika u jednoj minuti (vidi knjigu »Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije«, str. 493). Takve vatrene sposobnosti 12. brigade došle su do izražaja u borbi za Donji i Gornji Lapac, Lički Osik, Vratnik i Senj, Bakar, Skrljevo, Sušak, Klanu i Ilirsku Bistricu.

Dakle, brigadi nije nedostajalo municije, bilo je uvijek dovoljno, ali stanje u prehrambenim artiklima nije uvijek zadovoljavalo. Kriza u prehrani boraca se osjetila već pri kraju 1943. godine kada se brigada nalazila na Braču i Šolti i kada su pri kraju bile rezerve hrane zaplijenjene od talijanske vojske. Najveće su poteškoće nastupile na Visu u prvim mjesecima 1944. godine. Tada su borci primah minimum hrane i morah su koristiti sve što se našlo na položajima. Na Visu je bilo i teškoća u snabdijevanju vodom. Tek od sredine 1944. godine, kada je na Vis došao vrhovni komandant maršal Tito, nastupilo je poboljšanje jer su saveznici upućivali više hrane. Kada se brigada prebacila na obalu, a kako se stalno nalazila u ofenzivi, dolazilo se brže do ratnog plijena što je, s onim što su osiguravali organi narodne vlasti i što je stizalo od saveznika, garantiralo uredno snabdijevanje.

Sanitetsko zbrinjavanje ranjenih i bolesnih nije nikada otkazalo. I pored svih teškoća u stručnim kadrovima i sanitetskom materijalu, brigadni sanitet je časno ispunio svoju zadaću. Zauvijek će ostati u divnoj uspomeni brojne veoma hrabre mlade bolničarke koje su, ne štedeći svoje živote, u borbi spašavale ranjenike.

Dvanaesta brigada postigla je zapažene borbene rezultate. Za 608 ratnih dana ona je ubila 4.017, ranila 251 (nepotpuni podaci) i zarobila 3.499 ili ukupno izbacila iz stroja 7.767 neprijateljskih vojnika i oficira što 'odgovara jačini jedne neprijateljske divizije. Ona je kod Senja ubila jednog komandanta njemačke divizije, general-lajtnanta Jofaana Mickla, što je bio rijedak slučaj u narodnooslobodilačkom ratu u Jugoslaviji — da je tako na bojištu završio jedan visoki njemački komandant.

Osim toga, 12. brigada je postigla vidne rezultate u uništavanju neprijateljske borbene tehnike. Ona je zaplijenila ili uništila 102 neprijateljska topa raznih kalibara, uključivši i dalekometne topove od 155 mm, 41 protuavionski top, 88 minobacača, 377 lakih i teških mitraljeza, 172 automata, 4.825 pušaka, 398 pištolja, 218 raznih vrsta protutenkov-

skih oruđa, 11.567 bombi, 269.300 metaka, 40 osobnih automobila, 500 kamiona i drugih prijevoznih sredstava, 12 tenkova i bornih kola, 25 radio-stanica, 97 telefona i telefonskih centrala, 45 radio-aparata, 352 bicikla, 718 konja, 128 vagona razne ratne opreme, od čega 44 vagona municije; oštećen jedan parobrod («-Rab«), tri trabakula, četiri tenka i više drugih plovnih sredstava i ratne opreme neprijatelja.

Sve to potvrđuje da se 12. dalmatinska NOU brigada svrstava u red onih brigada NOVJ koje su dale značajan doprinos općoj pobjedi nad okupatorom i njegovim suradnicima.

Za postignute rezultate u borbi vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito tri puta je izravno pohvalio jedinice 12. brigade: za akciju na Korčuli u travnju 1944, za borbe na Šolti u svibnju 1944. i za oslobođenje Suimartina u rujnu 1944. godine.. Za borbe na Korčuli pohvaljeni su 1. i 4. bataljon, na Soliti 3. bataljon i za oslobođenje Sumartina 1. bataljon i sve druge brigadne jedinice koje su učestvovale u tim borbama. Osim toga nekoliko puta u sklopu općih pohvala upućenih 26. diviziji, odnosno 8. korpusu i 4. armiji, Vrhovni komandant je pohvalio i 12. brigadu. Na ratnoj zastavi 12. brigade nalaze se ratna odlikovanja: Orden zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom i Orden bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem, dobijenih od vrhovnog komandanta maršala Tita. Poslije oslobođenja Splita, u listopadu 1944. godine 12. brigada je naredbom Glavnog štaba Hrvatske proglašena »Udarnom«.

Pripadnike 12. brigade — borce i rukovodioce — ispunjava ponos i zadovoljstvo što su se nalazili u redovima takve zaslužne jedinice i što su dali svoj doprinos da njihova brigada baš bude takva da se njome mogu ponositi sadašnje i buduće generacije a pogotovo naši sugrađani, iznad svega mladi na srednjodalmatinskim otocima — Braču, Hvaru, Visu i Šolti iz čijih je njedara nastala njihova Otočka brigada.

Nekoliko godina nakon završetka rata, kada je u sklopu općeg smanjenja oružanih snaga SFRJ došlo do ukidanja više ratnih brigada, prestala je postojati 12. dalmatinska NOU brigada. Njene tradicije danas nastavlja jedinica u garnizonu Knin, gdje se čuvaju brigadna zastava i ratna odlikovanja.

U NEREŽIŠĆU POSLIJE 40 GODINA

U rujnu 1983. god/ine proslavljena je 40-godišnjica osnivanja 12. dalmatinske — 1. otočke — brigade. Od oslobođenja ovo je prvi put da su se okupili preživjeli ratnici brigade, da su se prvi put ponovno našli u zajedničkom stroju.

Prvi dio proslave odvijao se u Beogradu kada je u utorak, 13. rujna delegaaija sastavljena od 23 pripadnika 12. brigade položila cvijeće na grob vrhovnog komandanta maršala Josipa Broza Tita i posjetila Memorijalni centar »Josip Broz Tito«. Cvijeće su položili: general-pot-pukovnik Fabijan Trgo, ratni komesar brigade, umirovljeni pukovnik Josip-Bepo Marinković, ratni komandant brigade, umirovljenica Rajka Bošković, vo'dni delegat i sekretar SKOJ-a čete, umirovljeni pukovnik Nikola Regović, ratni zamjenik komesara 2. bataljona i Frane Martinić, delegat SUBNOR-a općine Brač. Poslije polaganja cvijeća na grob maršala Tita i obilaska Memorijalnog centra u spomen-knjigu su zapisane ove riječi:

»•Svom, vrhovnom komandantu maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu borci i rukovodioci 12. dalmatinske — 1. otočke — NOU brigade

U povodu 40-godišnjice osnivanja naše brigade, nastale na srednjodalmatinskim otocima — Braču, Hvaru, Visu i Šolti — sredinom septembra 1943. od mladića i djevojaka ribara, težaka i pomoraca, kojima su se na njenom borbenom putu — od Visa do Soče — pridružili borci iz 110 općina Jugoslavije, odajući Ti najdublju poštu zavjetujemo se na Tvom vječnom počivalištu da ćemo isto onako kao što smo *časno izvršavali sva Tvoja naređenja u NOR-u slijediti Tvoj put i učiniti sve što je u našoj moći za očuvanje i obranu tekovina NOR-a i socijalističke revolucije, za dobrobit naše bratske zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti socijalističke samoupravne i nesvrstane Jugoslavije.«*

Glavna svečanost održana je u Nerežišću na Braču, u nedjelju 18. rujna 1983. godine, na mjestu gdje siu borci 12. dalmatinske — 1. otočke — brigade prvi put stali u stroj prije 40 godina, neposredno poslije kapitulacije Italije.

Nerežišće je bilo uljepšano i svečano ukrašeno za ovu priliku. Stanovnici ovog lijepog naselja na bračkoj visoravni srdačno su primili borce brigade kao i brojne goste i uzvanike. Među njima su bili drug Vicko Krstulović, ratni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, sada član Savjeta federacije, Jakša Petrić, član Predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske, Nediljko Kujundžić, predsjednik Skupštine Zajednice općina Split, te predstavnici društveno-političkih organizacija susjednih općina.

Program proslave započeo je svečanom sjednicom Skupštine općine Brač na kojoj je njen predsjednik Griška Arnerić, pošto je pozdravio delegate, goste i uzvanike, govorio o borbi Bračana za opstanak, o perspektivama otoka i drugim problemima.

Točno u 10 sati borci 12. dalmatinske brigade — njih oko 700 — postrojili su se na mjesnom igralištu. Pošto je izvršen pozdrav ratnoj zastavi brigade, pukovnik Nikola Anić, ratni sekretar SKOJ-a brigade podnio je raport jednom od ratnih komandanata brigade Josipu Bepu Marinkoviću koji je izvršio smotru okupljenih ratnika.

Na velikom narodnom zboru govorio je prvi ratni komandant brigade Jure Franičević Pločar, književnik, akademik, koji je u početku rekao:

^Prošlo je evo četrdeset godina od onoga dana kada se pod Titove zastave svrstala i Prva otočka brigada da bi krenula na svoj teški ali slavni put poštenja i slobode. Brigada izrasta na ovome tlu kao izraz revolucionarnog stanja i kontinuiteta oružane borbe, budući da se u to vrijeme više od hiljadu boraca s Brača, Hvara, Visa i Šolte već borilo na svim frontovima širom naše zemlje..

Pločar je govorio i o sadašnjim teškoćama našeg društva, pozivajući borce i okupljene da se ftiltovski odlučno bore protiv svega što je iščašeno, dogmatsko, birokratsko, grabežno. Više puta prolomio se aplauz boraca i otočkog stanovništva. Svoj govor Jure Franičević završio je riječima:

»Prije četrdeset godina bila je ovdje u besmrtnom stroju besmrtne slobode postrojena duhom i tijelom uspravna mladost. A sada nas evo s bezbrojnim ožiljcima života i s težinom prijeđenog puta na plećima, a ipak, kao i onda, uspravna duha. Jer, iza vas su ostale svijetle stope, i to je ono najdragocjenije što čovjek u svome životu može postići. I osvrnite li se sada, u ovom trenu unatrag na puteve kojima ste prošli, vidjet ćete na njima punoću smisla čovjekova trajanja i borbe, zemlju svoju u ognjevima bitaka, i pepelišta i lica zločina, napore i odricanja, borbu bez predaha sve do ovih dana. Vi uistinu možete s ponosom gledati u lice ove zemlje, u lice sadašnjim i budućim pokoljenjima.

Dvanaesta udarna nije završila svog borbeni put ni u trenutku konačnog oslobođenja zemlje niti u ovom času kada slavimo 40. godišnjicu njena osnutka, a neće ga završiti ni onda kada nitko iz onog ili ovog slavnog stroja više ne bude među živima. Jer i 12. udarna otočka brigada ušla je svojim djelima u povijest, svojim doprinosom pobjedi svjetla nad mrakom, pobjedi života nad smrću. U ovom današnjem stroju su i oni koji su uzidali svoje živote u temelje ove naše slobode. U svakom pomaku naprijed, u svakoj novoj pobjedi života, u svakom novom metru asfalta, u svakoj novogradnji, bolnici, tvornici, školi, u žagoru razigrane djece, u žvrgolju žive vode, u rumenim svanućima ovih dragih otoka, u tihim smirajima dana, u zvjezdanim noćima, u zvonjavi sunca, u bljesku kamena i u modrini. mora ostat će zauvijek utkan hod i sno-vti svih mrtvih i živih boraca 12. udarne otočke brigade i svih naših brigada. Jer, velika djela vremenom ne blijede već sve žar-

öe i sve sjajnije sjaju i svojim sudbonosnim značenjem u povijesti čovjeka i naroda prelaze među vremena, vjekove i epohe, i traju kao neotuđiva i dragocjena baština, kao inspiracija i ohrabrenje u borbi za sve šire prostore života ...«

O ratnom putu brigade govorio je njen politički komesar, general-potpukovnik Fabijan Trgo, načelnik Vojnoistorijskog instituta u Beogradu. On je rekao kako biografija ove brigade započinje mnogo ranije, jer su na srednjodalmatinskim otocima prije djelovale partizanske čete i bataljoni su postali jezgro 12. brigade. Zatim je general Fabijan iDrgo govorio o glavnim bitkama koje je vodila 12. brigada na Korčuli, Braču i Šolti, u obrani Visa, u ofenzivi oslobođenja Dalmacije, Širokog Brijega i Mostara, do njenih posljednjih borbi 6. svibnja 1945. godine kod Ilirske Bistrice i obala Soče, 15. svibnja 1945. godine.

Na kraju narodnog zbora mala Fani Kušćević, učenica Osnovne škole »Rajka Baković« iz Nerežišća dala je u ime bračkih pionira zavjet borcima da će slijediti njihovo revolucionarno djelo. Onda su pročitani pozdravni brzojavi upućeni Predsjedništvima SRH, CK SKJ i CK SKH.

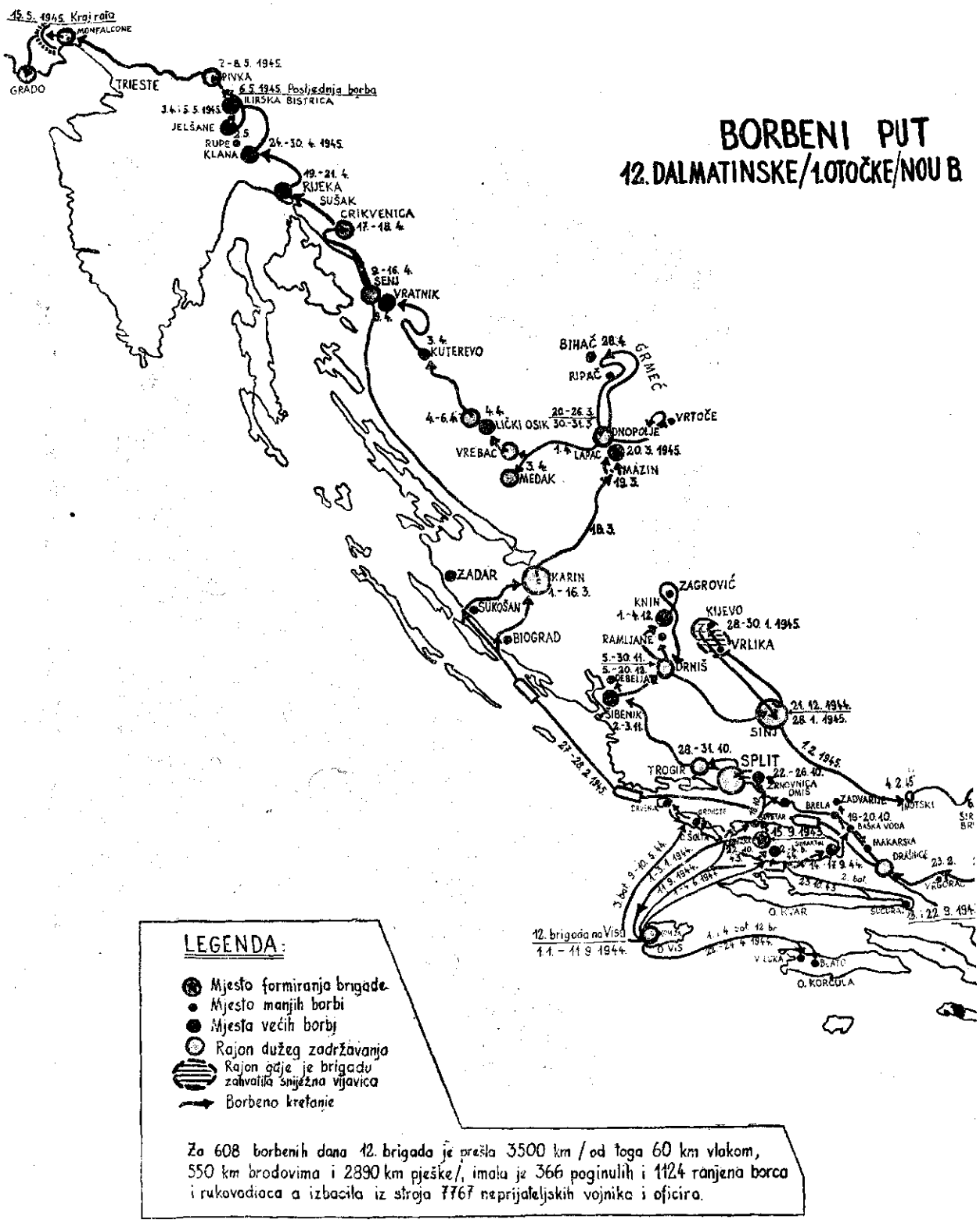
Nakon toga siu borci 12. brigade pozdravili odlazak ratne brigadne zastave koja se čuva u garnizonu Knin.

Poslije svečanog čina na mjesnom igralištu borci, gosti i uzvanici prošli su ulicom koja je dobila naziv — 12. dalmatinska i došli ispred zgrade Osnovne škole u Nerežišću. Na tom mjestu je 24. listopada 1943. prvi put postrojena 12. brigada. U znak sjećanja na taj događaj otkrivena je spomen-ploča. Otkrio ju je ratni komesar brigade Josip Ilić-šuro.

Postom je pukovnik Nikola Anić otvorio spoimen-sofou 12. brigade u zgradi Osnovne škole, gdje je postavljena stalna izložba najznačajnijih dokumenata i ratnih fotografija brigade, njen borbeni put i rezultati borbe.

Po otvaranju spomen-sobe 12. brigade narodno veselje nastavljeno je partizanskim ručkom u centru Nerežišća i izvođenjem kultumo-zabavnog programa u kojemu su učestvovala društva i grupe iz Pučišća, Postira, Supetra i Nerežišća.

Nerežišće i Brač ostat će u divnoj uspomeni i sjećanju svim učesnicima proslave. I ovom prilikom — hvala na svemu što ste učinili za borce svoje brigade, za ovaj nezaboravni ugođaj.

BORBENI PUT
12. DALMATINSKE/1. OTOČKE/NOU B
15. 5. 1945. Kraj rata
MONFALCONE
GRADO
TRIESTE
2 - 8. 5. 1945.
PIVKA
6. 5. 1945. Posljednja borba
ILIRSKA BISTRICA
3. 4. - 5. 5. 1945.
JELŠANE
2. 5.
RUPE
KLANA
24. - 30. 4. 1945.
19. - 21. 4.
RIJEKA
SUŠAK
CRIKVENICA
17. - 18. 4.
9. - 16. 4.
SENJ
VRATNIK
3. 4.
3. 4.
KUTEREVO
4.
4 - 6. 4.
4. 4.
LIČKI OSIK
20. - 26. 3.
30. - 31. 3.
BIHAČ 28. 4.
GRMEČ
RIPAČ
KONOPOLJE
VRTOČE
VREBAC
1. 4.
LAPAC
20. 3. 1945.
3. 4.
MEDAK
MAZIN
19. 3.
18. 3.
ZADAR
KARIN
1. - 16. 3.
SUKOŠAN
BIOGRAD
ZAGROVIĆ
KNIN
1. - 4. 12.
KIJEVO
28. - 30. 4. 1945.
RAMLJANE
VRLIKA
5. - 30. 11.
5. - 20. 12.
DEBELJAK
DRNIŠ
21. 12. 1944.
28. 1. 1945.
ŠIBENIK
2. - 3. 11.
SINJ
28. - 31. 10.
TROGIR
SPLIT
22. - 26. 10.
ZRNOVNICA
OMIŠ
4. 2. 45
MOTSKI
ZADVARJE
BRELA
19. - 20. 10.
BAŠKA VODA
MAKARSKA
DRAŠNICE
23. 9.
15. 9. 1943.
14. - 17. 9. 44.
2. bat
23. 10. 43.
VRGORAC
O. KORČULA
12. brigada na Visu
11. - 11. 9. 1944.
O. VIS
VELA LUKA
BLATO
LEGENDA:
Mjesto formiranja brigade
Mjesto manjih borbi
Mjesta većih borbi
Rajon dužeg zadržavanja
Rajon gdje je brigadu zahvatila snježna vijavica
Borbeno kretanje
Za 608 borbenih dana 12. brigada je prešla 3500 km / od toga 60 km vlakom, 550 km brodovima i 2890 km pješke/, imala je 366 poginulih i 1124 ranjena borca i rukovodioca a izbacila iz stroja 7767 neprijateljskih vojnika i oficira.

P R I L O Z I

Narodni heroj

BORKO ARSENIC

Komandant 12. dalmatinske narodnooslobodilačke udarne brigade

Naredbom, Štaba 8. dalmatinskog korpusa NOVJ od 11. listopada 1943. godine za komandanta 12. dalmatinske narodnooslobodilačke brigade postavljen je kapetan Borko Arsenic, dotadašnji zamjenik komandanta 1. krajiške NOU brigade. Arsenić je komandirao 12. brigadom sve do 7. siječnja 1945. godine kada se brigada nalazila na odmoru u Sinju. Naredbom Štaba 8. korpusa komandu nad 12. brigadom predao je majoru Josipu — Bepu Marinkoviću i tada je stavljen na raspored Vrhovnom štabu NOV i POJ, da bi ubrzo preuzeo komandu nad 39. krajiškom divizijom.

Borko Arsenić rođen je 20. srpnja 1917. godine u selu Johova kod Bosanske Dubice (Bosna i Hercegovina). Odrastao je u zemljoradničkoj porodici sa još četiri brata i jednom sestrom. Na malom seljačkom posjedu roditelji su jedva uspijevali osigurati najneophodnije za život kako bi djeci pružili borem osnovno obrazovanje. Poslije završene osnovne škole Borko je kraće vrijeme ostao u selu, baveći se zemljoradnjom, a zatim je krenuo u svijet kao i mnogi njegovi vršnjaci rođeni ispod Kozare. Došao je u Novi Sad, upoznao sve tegobe radnika i onda 1937. odlazi u Kragujevac na odsluženje vojnog roka. Učestvovao je u aprilskom ratu 1941. i doživio slom stare Jugoslavije.

Učesnik je narodnog ustanka na Kozari. Kao iskusni vojnik napada s ustanicima na Bosansku Dubicu, a ističe se hrabrošću na Komlencu i Kruškovcu, vodeći svoju desetinu. Na čelu voda krajiških partizana juriša na Mrakovicu 5. prosinca 1941. godine. Nešto prije toga, u listopadu 1941. postao je član Partije.

Prilikom oslobođenja Prijedora u svibnju 1942. godine Borko postaje politički komesar čete. Čim je u Lamovitoj osnovana 1. krajiška NOU brigada, 21. svibnja 1942. Borko je postavljen za zamjenika političkog komesara njenog 4. bataljona koji se proslavio u borbama za vrijeme neprijateljske ofenzive na Kozari u lipnju i srpnju 1942. godine. Tada sa 4. bataljonom komandira Borko Arsenić. Pošto je sa vanjske strane probio neprijateljski obruč, 4. bataljon je ušao na Kozaru. Nakon višednevnih borbi po-

novno je probio neprijateljski obruč na legendarnoj Patriji i vratio se u sastav brigade. Poslije ovih borbi Borko postaje komandant 3. bataljona 1 krajiške brigade. Na Topica brdu kraj Prijedora Borkin bataljon uništio je jedan njemački bataljon, zahvaljujući Borkinoj hrabrosti i umješnosti u komandiranju. Za vrijeme IV neprijateljske ofenzive u veljači 1943. godine, kod sela Eminovci pod Grmečem Borkin bataljon uhvatio je u klopku jedan njemački bataljon i potpuno ga uništio. Vrhovni štab NOV i POJ pohvalio je Borkin 3. bataljon za postignute uspjehe.

Tokom 1942. godine Borko s bataljonom postiže zapažene uspjehe u borbama kod Sanskog Mosta, Ključa i Gornje Sanice, zatim kod Kupresa kada je zauzeo ključni njemački položaj Plazenicu, pa u oslobođenju Mrkonjića i u razbijanju četnika na Manjači. Na ustaško-domobranskim položajima Velika Greda zarobio je 109 neprijateljskih vojnika. Borkin bataljon se posebno istakao u oslobođenju Jajca u rujnu 1942. i Bihaća u studenom iste godine.

Poslije četvrte neprijateljske ofenzive i bitke na Neretvi Borko Arsenić je postavljen za zamjenika komandanta 1. krajiške brigade i s brigadom odlazi u centralnu Bosnu, što je bilo u vezi s naredbom vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita da se olakša situacija naših snaga za vrijeme bitke na Sutjesci. Tokom ljeta 1943. godine 1. krajiška postiže u centralnoj Bosni zapažene uspjehe. Najveći je svakako onaj kada je 11. kolovoza 1943. izvršila napad na njemački aerodrom u Rajlovcu kod Sarajeva. Tom prilikom brigada je uništila 17 neprijateljskih aviona i isto toliko ih oštetila. U toj akciji Borko je teško ranjen pa privremeno odlazi na liječenje.

Uto je kapitulirala Italija i tada se osniva 1. otočka odnosno 12. dalmatinska brigada. Vrhovni štab NOV i POJ šalje u Dalmaciju kapetana Borku Arsenica koji po naredbi Štaba 8. korpusa dolazi na Brač početkom listopada 1943. i od Jure Franičevića-Pločara preuzima komandu nad 12. dalmatinskom brigadom.

Na čelu 12. brigade kapetan, pa major i zatim potpukovnik Borko Arsenić uspješno vodi jedinicu u obrani Brača, Hvara i Šolte, u povlačenju na Vis i u organiziranju obrane otoka Visa, a potom i u desantno-prepadnim akcijama na Korčuli, Šolti i Braču. Osobno je predao raport vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Josipu Brozu Titu na viškom aerodromu, 15. kolovoza 1944. kada se vratio iz Italije poslije sastanka s britanskim premijerom Vinstonom Cerčilom. Čim je 11. rujna 1944. počela završna ofenziva za oslobođenje Dalmacije, Borko vodi brigadu u oslobođenje Brača, Šolte i Drvenika, pa u desantno iskrcavanje na obalu kod Omiša i u akcije za oslobođenje Splita, Šibenika i Knina. Bile su to velike operacije i složene borbe koje su trajale po nekoliko dana. U svima se pokazala umješna ruka komandanta brigade koji je vodio svoje borce iz borbe u borbu, učio ih kako se treba boriti i svi su ga slušali. Bio je omiljen kod boraca i starješina brigade.

»Bilo mi je uvijek neobično drago što sam se nalazio na čelu takve brigade kao što je bila 12. dalmatinska. Volio sam Dalmatince, njihovu pjesmu, borbenost njihovu sam cijenio, znao sam da će oni svaki borbeni zadatak izvršiti. Teško mi je bilo kada sam se u Sinju opraštao od moje brigade. Nikada neću zaboraviti dio svog života koji sam proveo s pripadnicima 12. brigade...« — govorio je u svojim sjećanjima general-major Borko Arsenić autoru kada su razgovarali o pisanju monografije brigade. Bilo je to desetak dana prije nego što je u veljači 1981. godine naglo umro.

Kao potpukovnik NOVJ Borko Arsenić otišao je iz 12. brigade početkom siječnja 1945. godine u Vrhovni štab. Ali se tamo nije dugo zadržao. Vrhovni komandant maršal Tito postavio ga je za komandanta 39. krajiške NOU divizije, u čijem su se sastavit nalazile 13, 15. i 20. krajiška brigada. Divizija je imala 7.257 boraca i bila je u sastavu 5. bosanskog udarnog korpusa.

U to vrijeme Borkina divizija vodi borbe u dolini Une gdje odbija više ispada neprijatelja na slobodni teritorij. U sarajevskoj operaciji u travnju 1945. 13. brigada 39. divizije učestvuje u borbama protiv Nijemaca u sastavu Grupe brigada zeničkog sektora. Kada su počele završne operacije, 39. divizija stavljena je pod komandu 2. armije i učestvuje u borbama za konačno oslobođenje Bosanskog Novog, Dvora i Zagreba, a zatim u razoružanju razbijenih okupatorskih i kvislinških jedinica na pravcu Zagreb—Brezice—Celje, gdje je divizija dočekala kraj rata.

Poslije rata Borko je dugo bio komandant divizije. Završio je Višu vojnu akademiju. Otišao je u mirovinu sa činom general-majora JNA.

Za velike ratne zasluge, hrabrost i umješno komandiranje odlikovan je **sa** *više ratnih odlikovanja. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 27. studenog 1953. godine.*

P R E G L E D

rukovodećih kadrova Štaba 12. dalmatinske NOU brigade i štabova bataljona od 15. rujna 1943. do 15. svibnja 1945. godine*

Josip Ilić Šuro, prvi politički komesar brigade

A. Stab 12. dalmatinske (1. otočke) NOU brigade

Komandant:

1. Jure FRANICEVIC-Pločar od 15. IX do 11. X 1943.
2. Borko ARSENIC od 11. X 1943. do 7. I 1945.
3. Josip-Bepo MARINKOVIĆ od 7. I do 13. III 1945.
4. Đorđe-Đorđije NIKITOVIĆ (v. d.) od 13. III 1945. do kraja rata.

Politički komesar:

1. Josip ILIĆ-Šuro od 15. IX do 29. IX 1943.
2. Kažimir VIDAN od 29. IX do 11. X 1943.
3. Fabijan TRGO od 11. X 1943. do 7. II 1945.
4. Kažimir VIDAN od 7. II 1945. do kraja rata.

» Podaci su prikupljeni na osnovu historijskih dokumenata, kartona personalnih podataka i osobnih sjećanja pojedinaca pa su moguće greške a ima i nepotpunosti. Na sva ukazivanja bit ćemo zahvalni.

Zamjenik komandanta:

1. Josip-Bepo MARINKOVIĆ od 15. IX 1943. do 2 V 1944
2. Roko NEGODIĆ od 15. XII 1944. do 13. III 1945.
3. Pero VUKASOVIĆ od 13. III 1945. do kraja rata

Napomena: Poslije Bepa Marinkovića ukinuta je funkcija zamjenik« komandanta brigade sve do sredine prosinca 1944. godine.

Zamjenik političkog komesara:

1. Kazimir VIDAN od 15. IX do 29. IX 1943.
2. Marko BOBAN od 29. IX do kraja prosinca 1943.
3. Dragan GRANIĆ od kraja prosinca 1943. do 7. I 1945.
4. Božidar DREZGA od 1. II do 21. IV 1945.
5. Vlado DESPOT od 21. IV 1945. do kraja rata.

Načelnik Štaba brigade:

1. Valentin HORVATIC od 11. X 1943. do 24. X 1944.
2. Josip-Bepo MARINKOVIĆ od 24. X 1944. do 7. I 1945.
3. Đorđe NIKITOVIĆ od 7. I 1945. do 13. III 1945.

Obavještajni oficir:

1. Milan DOROTKA od listopada 1943. do travnja 1944.
2. Andrija KULJIS od 27. V 1944. do lipnja 1944.
3. Luka VUCKOVlC od 12. IV 1945. do kraja rata.

Informativni oficir:

1. Vojko Pavičić od 27. V 1944. do 7. I 1945.

Operativni oficir:

1. Mate GRGICEVIĆ od 2. VIII 1944. do kraja rata.

Oficir OZN-e:

1. Cvjetko REGOVlC od 13. V 1944. do 17. IV 1945.
2. Nikola REGOVlC od 17. IV 1945. do kraja rata.

Sekretar SKOJ-a brigade:

1. Nikola TOMIĆ od 11. X 1943. do kraja siječnja 1944.
2. Ivo-Ciča MARKOVIĆ od kraja siječnja do kraja srpnja 1944.
3. Vlado DESPOT od 30. rujna 1944. do 15. XII 1944.
4. Nikola ANIC od 15. II 1945. do kraja rata.

Intendant brigade:

1. Frane SINČIĆ od početka svibnja 1944. do 7. III 1945.
2. Drago ŠARIĆ od 7. III 1945. do kraja rata.

Referent saniteta brigade:

1. Dr Milivoj VISKOVIC od rujna 1943. do 22. XI 1943.
2. Dr Silvije ALTARAS od 22. XI 1943. do 1. VIII 1944.
3. Dr Nikola JOVANOVlC od 1. VIII 1944. do kraja rata.
   Upravnica brigadnog previjališta Mica PETRIC.
   Politički komesar brigadnog previjališta Tanja VIDAN.

Političko-prosvjetni odsjek brigade (šef odsjeka):

1. Nikola REGOVlC od 15. II do 17. IV 1945.
2. Jure KRSTINIC od 17. IV 1945. do kraja rata.

B. Rukovodeći kadrovi štabova bataljona

I. Sastav Štaba 1. (bračkog) bataljona »-Josip Bodlović«

Komandant:

1. Roko NEGODIĆ od 12. IX do 5. studenog 1943.
2. Marko ĐAPIĆ od 5. XI 1943. do pogibije u Sumartinu 15. IX 1944.
3. Roko NEGODIĆ od 16. X do 15. *XII 1944.*
4. Bogdan LUKAĆ od 15. XII 1944. do kraja rata.

Politički komesar:

1. Ćoći MIKELI od 12. IX 1943. do početka siječnja 1944.
2. Ljubo ŠTAMBUK od sredine 1944. do pogibije kod Lapca 20. III 1945
3. Stjepan MODRIC od 1. IV 1945. do kraja rata.

Zamjenik komandanta:

1. Mate MARINKOVIĆ od 12. IX 1943. do 5. XI 1943.
2. Roko NEGODIC od 5. XI 1944. do 16. X 1944.
3. Ivo GURDULIĆ od 16. X do 26. XII 1944.
4. Dalibor ZlZ1Ć od 7. I 1945. do kraja rata.

Zamjenik političkog komesara:

1. Zelimir BLAZEVIC od 12. IX 1943. do kraja listopada 1943.
2. Zorislav SAPUNAR od kraja listopada 1943. do sredine 1944.
3. Mirko HAJDUK od sredine 1944. do pogibije na Debeljaku kod Šibenika 3. XI 1944.
4. Ante ŠTAMBUK od 3. XI 1944. do kraja rata.

Sekretar SKOJ-a bataljona:

1. Tomislav BIOC1NA od 10. XI 1943. do polovine ožujka 1944.
2. Zivan M1SET1C od polovine ožujka 1944.

II. Sastav Štaba 2. (hvarskog) bataljona »Matij Ivanić«

Komandant:

1. Zorko MIL1C1C od 12. do 22. IX 1943.
2. Sibe DULCIC od 22. IX do kraja listopada 1943.
3. Marko ĐAPIC od kraja listopada do početka studenog 1943.
4. Mirko JOKIĆ od kraja studenog 1943. do lipnja 1944.
5. Miladin KNEŽEVIĆ od lipnja 1944. do pogibije kod Šibenika 3. XI 1944.
6. Ivan PRODAN od 3. do 25. XI 1944.
7. Đorđe NIKITOVIĆ od 25. XI do 21. XII 1944.
8. Maksim JANDRIC od 21. XII 1944. do kraja rata. Jedno vrijeme bio-je ujedno i zamjenik komandanta, odnosno kao zamjenik komandanta vršio je dužnost komandanta bataljona.

Politički komesar:

1. Martin GAMULIN od 22. IX do kraja listopada 1943.
2. Zeldmir-Zele BLAZEVIC od kraja listopada 1943. do sredine prosinca 1944.
3. Vlado DESPOT od 15. XII 1944. do 21. IV 1945.

Zamjenik komandanta:

1. Pero VUKASOVIC od početka do kraja listopada 1943.
2. Mirko JOKIĆ od kraja listopada do kraja studenog 1943.
3. Miladin KNEŽEVIĆ od kraja studenog 1943. do lipnja 1944.
4. Maksim JANDRIĆ od studenog 1944. do 18. II 1945.
5. Luka VUĆKOVIĆ od 18. II do 12. IV 1945.

Zamjenik političkog komesara:

1. Božo NOVAK od 12. IX do kraja rujna 1943.
2. Nikola REGOVIĆ od kraja rujna 1943. do 15. II 1945.
3. Ante SKOKO od 15. II 1945. do kraja rata.

Sekretar SKOJ-a bataljona:

1. Ivo MATKOVIĆ od 10. IX 1943. do 10. I 1944.
2. Ivo BEZIĆ od 10. I do 15. VI 1944.
3. Miroslav LALIĆ od 15. VI 1944. do 20. III 1945.
4. Adam PETR1CEVIĆ od 20. III 1945. do kraja rata.

III. Sastav Štaba 3. (viškog) bataljona

Komandant:

1. Šime PETRIC od 14. VI do 17. IX 1943.
2. Luka RADIŠIĆ od 17. IX do kraja listopada 1943.
3. Ivo-Ivan DRAGOBRATOVIC od kraja listopada 1943. do pogibije na Šolti 10. V 1944.
4. Petar VUKASOVIĆ od 27. V 1944. do 13. III 1945.
5. Zivko DRAKULIC od 13. V 1945. do kraja rata.

Politički komesar:

1. Josip ILIC-Suro od 14. VI do 14. IX 1943.
2. Ante REPANIĆ od 14. IX do 11. X 1943.
3. Kažimir VIDAN od 11. X 1943. do 7. II 1945.
4. Mića PEROVIĆ od 7. II do 20. IV 1945.
5. Marko DRAGIĆEVIĆ od 20. IV 1945. do kraja rata.

Zamjenik komandanta:

1. Luka VOJKOVIĆ od 17. I do kraja listopada 1943.
2. Petar VUKASOVIĆ od kraja listopada 1943. do 27. V 1944.
3. Bogdan LUKAČ od 27. V do 3. XI 1944.
4. Ilija BULAJIĆ od početka siječnja do 13. III 1945.
5. Rudolf STAMBUK od 13. III 1945. do kraja rata.

Zamjenik političkog komesara:

1. Sime PETRIC od 17. IX do kraja listopada 1943.
2. Cvjetko REGOVIĆ od kraja listopada 1943. do 13. V 1944.
3. Jure BRZICA od 13. V 1944. do 17. XII 1944.
4. Ivo MATKOVIĆ od 21. IV 1945. do kraja rata.

Sekretar SKOJ-a u bataljonu:

1. Veljko-Zafer ZANKI u početku postojanja bataljona 1943.
2. Ivanko KULJIŠ od listopada 1943. do ožujka 1944.
3. Katica REGOVIĆ od ožujka 1944. do kraja rata.

IV. Sastav Štaba 4. bataljona

Komandant:

1. Đorđe NIKITOVIĆ od kraja listopada 1943. do kolovoza 1944, kada ga zastupa Luka VUĆKOVIĆ, zamjenik komandanta bataljona.
2. Đorđe NIKITOVIĆ od 21. XII 1944. do 7. I 1945.
3. Ivo GURDULIĆ od 26. XII 1944. do kraja rata.

Politički komesar bataljona:

1. Ante-Toni STANOJEVIĆ od kraja listopada 1943. do 26. VI 1944.
2. Božidar DREZGA od 26. VI 1944. do 1. II 1945.
3. Kuzma KRSTINIĆ od 1. II 1945. do kraja rata.

Zamjenik komandanta:

1. Luka VUCKOVIC od 15. X 1943. do 18. II 1945.
2. Ante-Tonči MARTINIĆ od 18. II 1945. do kraja rata.

Zamjenik političkog komesara:

1. Marko DRAGICEVIĆ od listopada 1943. do 20. IX 1944.
2. Kuzma KRSTINIĆ od 20. IX 1944. do 1. II 1945.
3 Vlado LISICIC od 1. II 1945. do pogibije u Sušaku 21. IV 1945.
4. Ivo VEROVIĆ od 21. IV 1945. do kraja rata.

Sekretar SKOJ-a bataljona:

1. Nikola ANIĆ od kraja listopada 1943. do kraja svibnja 1944.
2. Srećko VIŠKOVIĆ od kraja svibnja 1944. do 20. III 1945.
3. Ivo SORIĆ od 20. III 1945. do kraja rata.

P R E G L E D

poginulih i ranjenih boraca i rukovodilaca 12. dalmatinske NOU brigade od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945. godine

Red. br.	Mjesto borbe	Dan	1. batalj.		2. bataljon		3. batalj.		4. batalj,		Pristap. jedinice		Ukupno	
			Pog.	Ranj.	Pog.	Ranj.	Pog.	Ranj.	Pog.	Ranj.	Pog.	Ranj.	Pog.	Ranj.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.	Sučuraj na Hvaru	18. 9. 1943.	—	—	2	—								2
2.	Sućuraj na Hvaru	21/22. 9.1943.	_	7	—	—							7	—
3.	Milna na Braču	22,10. 1943.	7	2	—	—	—						7	2
4.	Dugi Rat	18.12. 1943.	–	2	—	—	—							2
5.	Šolta (nesretni slučaj)	19.12. 1943.	–	–	–	–	_	—	1	2	–	–	1	2
6.	Vis-Komiža (nep. prepad)	8.1. 1944.		_	_	i	—							1
7.	Komiža (bombardiranje)	22: 3. 1944.						—	3				3	–
8.	*Komiža* (bombardiranje)	27. 3. 1944.								1				1
9.	Vis-Komiža (bombardiranje)	17. 4.	_	—	—	—	1	4	—	_	_	_	1	4
10.	Korčula : Vela Luka, Blato	22—23. 4.1944.	3	14	—	—	—	—	2	19	–	–	5	33
11.	Šolta	10—11. 5. 1944.	–	—	—	—	20	17	—	_	_	_	20	17
12.	Brač	2—3. 6. 1944.	11	29	10	30	2	22	7	28	3	9	33	118
13.	Prepadne akcije: Mirca	3. 7.	_	—	—	—	2	2	—	_	_	_	2	2
	Brač	24, 7.										1	_	1
	Mirca	3. 8.	–	—	—	—	1	1	—	–	_	_	1	X
	Šolta	11.8«							1	1	–	–	*1*	1
	Brač-Skrip	18. 8.	_	_	_	~	_	—	3	5	_	_	3	5
	Ofenziva :													
1.	Supetar	12. 9. 1944.	_	—	1	3	3	14	2	16	1	1	6	34
2.	Sumartin	12—17. 9. 1944.	8	14	_	_	—						8	14
3.	Brač (mine)	16—17. 9. 44.									2	–	2	_
4.	Šolta	23. 9.	–	_	_	—	2	5	—	_	–	—	2	5
5.	Drvenik	25.9.									1	—	1	–
6.	Brela-Zadvarje	19—20. 10.	—	_	—	—	5	25	—	_	1	_	6	25
7.	Split	25—26. 10.	–	—	_	2	—	—	2	5	_	–	2	7
8.	Šibenik-Debe-Ijak	2—3. 11.	9	24	7	27	14	32	—	10	_	_	30	93
9.	Knin	1—4. 12;	9	10	—	—	23	73	31	70	1	8	44	161
	Ukupno za 53 dana ofenzive od 12. 9. do 4.12. 1944. godine		26	48	8	32	46	149	15	101	6	9	161	339

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
10.	&iroki Brijeg	6—7. 2.1945;	13	33	16	29	7	17	—	3	—	1	35	83
11.	Mostar	10—15. 2.1945.	5	8	1	1	1	8	4	12		1	12	30
	Ukupno u mostarskoj operaciji	6—15. 2j1945.	18	41	17	30	8	25	4	15		2	47	113
12.	Lapac	20. 3. 1945.	2	4	2	14	—	3	1	8			5	23
13.	Lički Osik	4. 4. 2945.		—	7	15	1	18	1	3		1	9	37
14.	Vratnik-Senj	9—10. 4.	2	11		4		2	2	5			4	22
15.	Skrljevo-Eakar-Susak	19—21. 4.	6	31	14	26	7	26	2	14	1	10	30	107
16.	Klana	24—30. 4.	13	36	9	21	7	36	19	58	1	5	49	155
17.	Jelšane-Rupe--Ilirska Bistrica	2—6,' 5. 1945.	12	26	6	36	4	30	6	16	2	3	30	111
	Ukupno u završnoj ofenzivi	20. 3-6. 5. 1945.	35	108	38	116	19	115	31	104	4	19	127	462
	Ukupno od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945J god.		100	244	80	211	99	335	67	276	13	40	359	1105

Napomena:

1. Ukupno je u borbama poginulo 359 boraca i rukovodilaca 12. dalmatinske NOU brigade. Osim toga još je sedam boraca umrlo od bolesti ili poginulo nesretnim slučajem ili u saobraćajnoj nesreći. Tako je u toku rata 12. brigada imala 366 mrtvih boraca i rukovodilaca i 47 nesltalih ili *ukupno 413.*

21 Ukupno je u borbama ranjeno 1106 boraca i rukovodilaca brigade. Osim toga još je 18 boraca ranjeno nesretnim slučajem. Tako je u toku rata 12. brigada imala 1124 ranjena borca i rukovodioca.

PREGLED

poginulih boraca i rukovodilaca 12. dalmatinske NOU brigade po mjestu rođenja (načelno sadašnje općin« ili strani državljani) od 15. rujna 1943. godine do 6. svibnja 1945. godine

1. Matične općine sa kojih je formirana brigada:

Sa Brača poginulo 63 borca i rukovodioca.
: Hvar 32, Vis 15 i Šolta 8.
Ukupno 118.

2. Ostale općine:

Šibenik 27, Zadar 21, Split 13, Sinj 12, Trogir 11, Korčula 9, Metković 8, Vrgorac 8, Dubrovnik 6, Makarska 4, Drniš 4, Zagreb 3, Ston 3, Omiš 2, Lastovo 2, Samobor 2, Nova Gorica, 2, Slano 2, Daruvar 2, Čapljina 2, Vinkovci 2, Kočevje 2 i Slunj 2.

Iz slijedećih mjesta (općina) poginuo je po jedan borac ili rukovodilac brigade: Duvno, Bosanski Petrovac, Biograd na moru, Cerkno (Slovenija), Breška, Prnjavor, Berek, Livno, Bugojno, Konjic, Bijelo Polje, Benkovac, Banja Luka, Rogaška Slatina, Celje, Hutovo, Ruma, Donji Miholjac, Sanski Most. (Ploče) Kardeljevo, Kostajnica, Glina, Pula, Odžaci, Karlovac, Čepikuća, Sostanj, Kapor, Bihać, Našice, Vrgin Most, Idrija, Trst, Cazin, Derventa, Slavonska Požega, Opatija, Postojna, Ravne Gore, Tuzla, Sisak, Zavalje, Janjina, Grabina, Sunj, Konjic, Zlatar, Bjelovar, Ljubuški, Trpanj, Đakovo i Kutina.

3. Strani državljani:

Iz Italije poginulo ih je 23, Poljske 2, a Sovjetskog Saveza i Francuske po jedan.

P R E G L E D

Ranjenih boraca i rukovodilaca 12. dalmatinske NOU brigade po mjestu rođenja (načelno sadašnje općine ili strani državljani) od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945. godine

1. Matične općine sa kojih je formirana brigada:

Sa Brača su ranjena 172 borca i rukovodioca.

Sa Hvara 78, sa Visa 68 i sa Šolte 27.

Ukupno 345.

2. Ostale općine

Šibenik 108, Split 67, Preko 65, Trogir 51, Dubrovnik 32, Sinj 31, Korčula 29, Vrgorac 25, Imotski 22, Omiš 18, Metković 16, Drniš 14, Zadar 13, Benkovac 9, Biograd na moru 9, Makarska 9, Mostar 8, Rijeka 8, Prijedor 7, Pula 6, Zagreb 5, Tuzla 5, Lastovo 4, Dugi Otok 4, Gorica 4, Ston 4, Konjic 4, Muć 4, Đurđevac 4, Skradin 3, Trst 3, Bihać 3, Knin 3, Bos. Grahovo 3, Bjelovar 3, Varaždin 3, Čapljina 3, Prnjavor 3, Daruvar 3, Novi Marof 3, Jastrebarsko 3, Ston 3, Orebić 2, Glina 2, Drvar 2, Krapina 2, Sarajevo 2, Banja Luka 2, Slav. Brod 2, Nova Gradiška 2, Osij<ek 2, Savnik 2, Brčko 2 i Vrbovec 2.

Po jedan je ranjenik iz slijedećih općina: Podgorica (Titograd), Sarajevo, Kraljevo, Bosanski Petrovac, Borovo, Zlatar, Karlovac, Gacko, Podravska Slatina, Nikšić, Rab, Ljubinje, Brinje, Kutina, Danilovgrad, Bar, Rovinj, ***Ruma, Ključ,*** Rijeka, Petrinja, Ljubuški, Derventa, Modriča, Travnik, Županja, Zagorje pri Savi, Cetinje, Maribor, Kolašin, Donja Stubica, Karin, Piran, Bosanski Samac, Križevci, Donja Lendava, Grbalj, Ribnik, Samobor, Božava, Brežnice, Jajce, Mrkopalj, Kočevje, Bosanska Dubica, Stara Kanjiža, Udbina, Pazin, Pakrac, Stara Pazova, Ludbreg, Đakovo, Čazma, Slav. Požega, Vinkovci i Celovec u Koruškoj.

Osim ovih iz Slovenije je bilo šest ranjenih boraca 12. brigade ali nije pobliže označeno njihovo mjesto rođenja. Zatim za 22-jicu ranjenih partizana 12. brigade nije uopće poznato mjesto rođenja.

3. Strani državljani koji su kao borci 12. brigade ranjeni

Iz Italije ranjeno je 37 boraca 12. brigade, iz Sovjetskog Saveza osam, iz Poljske četiri, iz Francuske dvojica i jedan državljanin Cehoslovačke. Ukupno su u 12. brigadi ranjena 52 borca koji su bili strani državljani.

P R E G L E D

poginulih i ranjenih starješina 12. dalmatinske NOU brigade po dužnostima koje su vršili od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945. godine

Red. br.		Poginulo	Ranjeno	Ukupno
1.	Članovi Štaba brigade	–	1	1
2.	Komandanti bataljona	3	2	5
3.	Politički komesari bataljona	1	2	3
4.	Zamjenici komandanta bataljona		6	6
5.	Zamjenici komesara bataljona	2	3	5
6.	Ostali *članovi štaba* bataljona	2	*4*	6
7.	Komandiri četa	4	*20*	24
8.	Politički komesari četa	2	17	19
9.	Zamjenici komandira četa	5	13	18
10.	Zamjenici komesara četa	–	5	5
11.	Vodnici	15	52	67
12.	Vodni delegati	3	20	23
	Ukupno:	37	145	182

Napomena: Poginula su tri komandanta bataljona d to: potporučnik Ivo Dragobratović, komandant 3. bataljona na Šolti, poručnik Marko Đapić, komandant 1. bataljona kod Sumartina i poručnik Miladin Knežević, komandant 2. bataljona kod Šibenika.

Kod Donjeg Lapca poginuo je politički komesar 1. bataljona kapetan Ljubo Štambuk.

Poginula su dva zamjenika komesara bataljona, i to poručnik Mirko Hajduk kod Šibenika iz; 1. bataljona i poručnik Vlado Lisičić iz 4. bataljona u Sušaku.

Poginula su četiri komandira čete: Sergije Mičeli na Braču, poručnik Milan Bilić kod Širokog Brijega, poručnik Branko Uzelac kod Ličkog Osika i zastavnik Petar Beretić kod Škrljeva.

Poginula su dva komesara čete: poručnik Mate Vitasović kod Širokog Brijega i poručnik Nikola Miloš kod Škrljeva.

P R E G L E D

borbenih učinaka 12. dalmatinske NOU brigade protiv neprijateljeve žive sile po mjestima borbi od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945. godine

Red. br.	Mjesto borbe	Dan	Ubijeno	Ranjeno	Zarobljeno	Ukupno izbačeno iz stroja
1	2	3	4	5	6	7
1.	Sućuraj na Hvaru	18. 9. 1943.	–	7	–	7
2.	Sućuraj na Hvaru	21/22. 9. 1943.	2	8		10
3.	Milna na Braču	22. 10. 1943.	35	i	17	52
4.	Dugi Rat	18. 12. 1943.	7	8		15
	Ukupno u 1943. god.		44	23	17	84

1	2	3	4	5	6	7
5.	Vela Luka i Blato na Korčuli	22—23. 4. 1944.	189	–	150	339
6.	Šolta	10—11. 5. 1944.	50	–	60	110
7.	Brač	2—4. 6. 1943.	105	–	70	175
8.	Desantni prepadi					
	Ložišće	14. 6. 1944.	12	–	17	29
	Mirca	3. 7. 1944.	6	11	7	24
	Mirca	3. 8. 1944.	17	–	6	23
	Supetar	10. 8. 1944.	–	4	–	4
	Šolta	11. 8. 1944.	21	–	5	26
	Skrip-Brač	18. 8. 1944.	30	–	–	30
	Nerežišće	24. 8. 1944.	37	13	–	50
	Ukupno od 1. 1. do 11. 9. 1944.		467	28	315	810
	Ukupno od 15. 9. 1943. do 11. 9. 1944.		511	51	332	894
	Ofenziva:					
1.	Supetar	12. 9. 1944.	10	–	43	53
2.	Sumartin	12—17. 9. 1944.	55	–	220	275
3.	Šolta	22—23. 9. 1944.	–	–	6	6
4.	Drvenik	24—26. 9. 1944.	15	–	–	15
5.	Omiš—Makarska—Zadvarje——Split	18—26. 10. 1944.	771	–	1.244	2.015
6.	Šibenik—Debeljak	2—3. 11.				
7.	Knin	1—4. 12. 1944.	483	–	570	1.053
	Ukupno za 58 dana ofenzive	11. 9. do 4. 12. 44.	1.334	–	2.083	3.417
8.	Široki Brijeg——Mostar	6—12. 2. 1945.	394	200	208	802
	Završna ofenziva 4. armije:					
9.	Lapac	20. 3. 1945.	140	–	130	270
10.	Lički Osik	4. 4. 1945.	460	–	15	475
11.	Vratnik—Senj	9. i 10. 4. 1945.	249	–	456	705
12.	Skrljevo—Bakar——Sušak	19—21. 4. 1945.	526	–	273	799
13.	Klana	24—30. 4. 1945.	186	–	–	186
14.	Jelšane—Rupe——Ilirska Bistrica	2—6. 5. 1945.	217	–	2	219
	Ukupno u ofenzivi 4. armije		1.778	–	876	2.654
	Ukupno od 15. rujna 1943. do 6. svibnja 1945.		4.017	251	3.499	7.767

P R E G L E D

borbenih rezultata 12. dalmatinske NOU brigade od 15. rujna 1943. do 6 svibnja 1945. godine

— zaplijenjeno i uništeno neprijateljske borbene tehnike —

Borbena sredstva — vrsta ratnog materijala	Od formiranja brigade do iskrcavanja na kopno (15. 9. 1943. do 18. 10. 1944.)	Od iskrcavanja na kopno do oslobođenja Knina (18. 10. do 4. 12. 1944.)	U mostarskoj operaciji (6. do 15. 12. 1945.)	U završnoj ofenzivi 4. armije, od 20. 3. do 6. 5. 1945.	UKUPNO
1	2	3	4	5	6	7
1. Topova i haubica raznih kalibara	2	34	4	62	102
2. Protivavionskih topova i mitraljeza	3	29		9	41
3. Minobacača lakih i teških	10	21	9	58	88
4. Mitraljeza lakih i teških	28	104	38	207	377
5. Automata	31	42	15	84	172
6. Pušaka	345	1.270	213	2.997	4.825
7. ***Pištolja***	65	190	11	132	398
8. Raznih vrsta protivtenkovskih sredstava — pto pušaka, ručnih bacača, bazuka itd.	21	32	7	158	218
9. Bombi	1.200	4.500	188	5.679	11.567
10. Metaka (komada,)	21.000	36.300	85.000	127.000	269.300
11. Osobnih automobila	4	12	3	21	40
12. Kamiona i drugih prevoznih sredstava	21	302	45	132	500
13. Bornih kòla — tanketa				8	8
14. Tenkova	–	1	1	2	4
15. Reflektori	–	–	–	2	2
16. Radio-stanica	2	9	5	9	25
17. Telefona i telefonskih centrala	12	67	10,	8	97
18. Radio aparata	5	32	6	2	45

1	2	3	4	5	0	7
19.	Bicikla i motobicikla	25	128	5	194	352
20.	Konja	37	356	86	243	718
21.	Vagona municije i druge ratne opreme	1,5	7,8	2	111,5	122,3
	Od toga samo municije *(vagona) :*	0,5	4	0,5	*39*	*44*

Oštećeno:

— jedan parobrod («-Rab«)
— tri trabakula
— četiri tenka
— pet topova raznih kalibara i druga ratna oprema

P R E G L E D

nestalih iz 12. dalmatinske NOU brigade po mjestima borbi od 15. rujna *1943. do 6. svibnja 1945. godine*

Red. br.	Mjesto događaja	Vrijeme	1. bat.	2. bat.	3. bat.	4. bat.	Prišt.	Ukupno
1.	Supetar na Braču	30. 12. 1943.	–	–	2	–	–	2
2.	Hvar	20. 2. 1944.	–	1	–	–	–	1
3.	Brač, Vidova Gora	4. 6. 1944.	–	–	1	–	–	1
4.	Brač, Supetar	13. 9. 1944.	–	–	–	1	–	1
5.	Šibenik, Debeljak	1—3. 11. 44.	–	1	1	–	–	2
6.	Drniš	22. 11. 1944	–	2	–	–	–	2
	Drniš	27. 11. 1944.	–	1	–	–	–	1
7.	Knin	2—3. 12. 44.	–	–	4	–	–	4
8.	Široki Brijeg	6. 2. 1945.	–	13	2	–	–	15[1]
9.	Vrebac, Lika	2. 4. 1945.	–	–	1	–	–	1
10.	2ute Lokve	8. 4. 1945.	–	1	–	–	–	1
11.	Skrljevo	19. 4. 1945.	–	–	1	–	–	1
12.	Klana	29. 4. 1945.	–	1	–	–	–	1
13.	Rupe — Jelšane	3. 5. 1945.	–	3	3	4	–	IO[2]
14.	Ilirska Bistrica	5. 5. 1945.	–	1	3	–	–	4
	Ukupno		–	24	18	5	–	47

Napomena: 1. Najviše boraca je nestalo lz 2. bataljona za vrijeme borbi kod Knežpolja, Široki Brijeg, kada se bataljon borio u okruženju 1 kada je 13 boraca ili poginulo ili su pali u ruke Nijemcima i ustašama koji su ih pogubili ili odveli u zarobljeništvo ili su nestali pod drugim okolnostima i nisu se uspjeli vratiti u jedinicu.

2. Zatim, najveći broj je nestao 3. svibnja 1945. kada se kod Rupa i Jelšana probijao njemački 97. armijski korpus, pa je zbog brzine dejstva neprijatelja, koji je prodirao oklopnim snagama, dio boraca zaostao, te su ili pogubljeni ili su zaostali prilikom povlačenja i zatim ubijeni, ali se nisu vratili u jedinicu.

Podaci iz arhiva Vojnoistorijskog instituta BP, K. 35, reg. br. 3—3.

IZVORI I LITERATURA

I GRAĐA

A. Neobjavljena građa

1. Arhiv Vojnoistorijskog instituta — arhiv NOP-a, njemački i ustaško-domobranski.
2. Arhiv Centralnog komiteta SKJ.
3. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske.

B. Objavljena građa

1. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom V, knjiga 19—27; tom VII knjiga 1—3.
2. Zbornik dokumenata i podataka Sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, izd. Sanitetska uprava DSNO, Beograd, 1952, knjiga 2, 4. i 5.

II LITERATURA

A **Knjige**

1. Anić Nikola, Sekula Joksimović i Mirko Gutić, »Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije«, izd. Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
2. Anić Nikola, »Operacija 4. armije *Jugoslavenske* armije 1945. godine«. Vojnoistorijsko putovanje inozemnih vojnih predstavnika. Izdanje Odjeljenja za vezu sa stranim vojnim predstavnicima SSNO, Beograd 1983.
3. Babić Manojlo, »Oklopne jedinice u NOR-u«. Vojnoizdavački zavod, Beograd 1968. godine.
4. Butorović Radule — Klun Albert, »Tretja prekomorska brigada«, Nova Gorica 1969.
5. Damjanović Danilo, »Šesta dalmatinska brigada«, VIZ, Beograd 1969.
6. Dedijer Vladimir, »Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju«, Kultura, Beograd 1953.
7. Dikin Ficroj, »Bojovna planina«, Nolit, Beograd 1973.
8. »Druga dalmatinska brigada« (grupa autora), Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1982.
9. »Hercegovina u NOR-u«, Vojno delo, Beograd 1961.
10. »Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945«, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd 1964.
11. Huljić dr Veseijko, »Vis 1941—1945«, izd. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1979.
12. »Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar«. Centar za historiju radničkog pokreta, Rijeka 1980.
13. »Jugoslavensko ratno vazduhoplovstvo u NOR-u«, Beograd 1981.
14. Knezović Luka i Ivo Curin, »Deseta dalmatinska udarna brigada«, Općinski odbor Saveza boraca NOR — Sinj, Split 1977.
15. Komnenović Danilo i Kreso Muharem, »29. hercegovačka divizija«, VIZ, Beograd 1979.
16. Kostić dr Uroš, »Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945«. Vojnoistorijski institut, Beograd 1978.

17. »Kronologija Splita 1941—1945-, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1979.
18. Kvesić Sibe, »Dalmacija u NOB-i«, Lykos, Zagreb 1960.
19. Lazarević Božo, »Vazduhoplovstvo u NOR-u«, VIZ, Beograd 1972.
20. Leksikon »Narodnooslobodilački rat i revolucija u Jugoslaviji 1941——1945«, prva i druga knjiga. Izd. Narodna knjiga, Beograd 1980.
21. Maklin Ficroj, »Zlatni drum. Pijesak Orijenta. Rat na Balkanu«, izd. Zora, Zagreb 1953.
22. »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945«, Ljubljana 1976.
23. Obradović Branko, »Druga dalmatinska proleterska udarna brigada«, VIZ, Beograd 1968.
24. »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945«, II izdanje, Vojnoistorijski institut, Beograd 1963. i 1965.
25. Pajević Miloš, »Artiljerija u NOR-u«, VIZ, Beograd 1970.
26. Radošević Todor, »Ofanziva za oslobođenje Dalmacije«, VII, Beograd 1965.
27. Vilhor Srećko i Albert Klun, »Prva in Druga prekomorska brigada«. Nova. Gorica 1967.
28. »Split u NOB i socijalističkoj revoluciji 1941—1945«. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1981.
29. »Vojna enciklopedija«, II izdanje, Beograd 1970—1975.
30. »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945«. Vojnodstorijski institut, Beograd 1957.

B Članci i rasprave

Anić Nikola, »Oslobođenje Splita — splitska operacija 1944«. Split u NOR-u i revoluciji, Split 1981.
2. Nikola Anić, »Oslobođenje Istre 1945. godine«, Pazinski memorijal, br. 7, 1975.
3. Bumbar Josip, »Borba za Šibenik«, Šibenski list, 3. 11. 1954.
4. Dorotka Milan, »Bataljon Matij Ivanić Prve otočke (12. dalmatinske) brigade«, Hvarski zbornik br. 5. 1977.
5. Drapšin Petar, »Bitka za Knin«, list »Za slobodu«, 15. 1. 1945.
6. Kuprešanin Milan, »Oslobođenje srednje i severne Dalmacije krajem 1944. godine«, Vojno delo br. 6, 1953.
7. Negodić Roko, »Kako je oslobođen Sumartin«, list »Čuvar Jadrana«, 1. 6. 1953.
8. Radmilović dr Jerko, »Otok Brač u narodnooslobodilačkoj borbi«, Brački zbornik 2, 1954.
9. Đapić Vaso, »Prelaz preko mosta«; list »Poruka borca«, 2. 3. 1983.
10. Rauš Stevo, »Borko Arsenić«, Politika 16. 2. 1981.
11. Trgo Fabijan, »Pomorski desant na otok Brač, 31. 5. do 5. 6. 1944«, Vojnoistorijski glasnik, 4, 1953.
12. Trgo Fabijan, »-Oslobođenje srednjedalmatinskih otoka«, VIG, broj 5, 1953.
13. Trgo Fabijan, »Borbe za oslobođenje Splita, Šibenika i Drniša«, VIG, br. 6, 1954.
14. Trgo Fabijan, »Oslobođenje Dalmacije«, VIG, br. 3—4 1955.
15. Trgo Fabijan, »Kninska operacija«, VIG, br. 1, 1956.
16. Trgo Fabijan, »Njemačka ofanziva na Makarsko primorje i srednjodalmatinske otoke (oktobar—decembar 1943)«. VIG, br. 5, 1956.
17. Trgo Fabijan, »Tri dana borbi za Sumartin«, Vojni glasnik, br. 12, 1956.

S P I S A K

poginulih boraca i rukovodilaca 12. dalmatinske (1. otočke) NOU brigade od prve borbe, vođene u Sućurju na Hvaru 22. rujna 1943, do posljednje kod Ilirske Bistrice, 6. svibnja 1945. godine*

POGINULI U BORBI PROTIV USTAŠA U SUĆURJU NA HVARU, 22. RUJNA 1943.

Jeličić Ante Matin, borac, pog. 22. 9. na položaju Pomrvica, Sućuraj; Jeličić Mate Nikole, borac, pog. 22. 9. u luci Sućuraj ; Vitali Marko Ivana, borac, pog. 22. 9. na položaju Pomrvica, Sućuraj; Barišić-Kačić Juraj Antin, borac. Zarobljen u Sućurju 22. 9, ubijen u Makarskoj krajem listopada 1944; Mucalo Aleksandar Franin, borac. Zarobljen u Sućurju 22. 9, ubijen u Makarskoj krajem listopada 1943; Petrdčević Marko pok. Ivana, borac. Zarobljen u Sućurju 22. 9, ubijen u Makarskoj krajem listopada 1943; Vujnović Mijo Dinka, borac. Zarobljen u Sućurju 22. 9, ubijen u Makarskoj krajem listopada 1943.

Svi su rođeni u Sućurju i pripadali su Sućuranskoj četi 2. bataljona »Matij Ivanić« 1. otočke brigade.

POGINULI U BORBI S USTAŠAMA U MILNI NA BRACU, 22. LISTOPADA 1943.

Pavlov Toma, iz Ložišća, star 24 godine. Poginuo 22. 10. u Milni; Mijić Božo, iz Splita, star 40 godina, imao četvero maloljetne djece. Poginuo 22. 10. u Milni; Ugrinović D. iz Supetra, Brač, poginuo 22. 10. u Milni; Kezić Adam iz Splita. Poginuo 22. 10. u Milni; jedan talijanski dobrovoljac. Ostali podaci nepoznati. Dvojica poginulih u Milni nisu identificirani. Svi su bih borci 1. bataljona »-Josip Boldović« 1. otočke brigade.**

POGINULI NA ŠOLTI I VISU OD NESRETNOG SLUČAJA ILI OD NJEMAČKOG BOMBARDIRANJA

Na Šolti poginuo jedan borac 19. 12. 1943. od eksplozije ručne bombe ili podmetanja paklene mašine čiji identitet nisam utvrdio (Zbornik,

* Spisak poginulih je napravljen na osnovu dokumenata Vojnoistorijskog instituta u Beogradu i to onako kako su vođeni u ratu: po mjestu borbe i po jedinicama. Kako su neki dokumenti prepisivani poslije rata, moguće je da ima grešaka. Nisu vršeni nikakvi ispravci i dopune. Kada su u pitanju različiti podaci oni su u zagradama.
Objašnjenje kratica: pog. — poginuo, č. — četa, bat. — bataljon, pok. — pokojnog.

** Spisak poginulih u Milni sačinjen je na osnovu brigadnog izvještaja. Drugovi iz Mjesnog odbora SUBNOB-a u Milni nisu mi mogli dostaviti druge potpunije podatke.

tom V, knj. 23. str. 238); Makjanić Stjepan Jurja, borac 3. č, 2. bat., iz Svirča, Hvar, pog. 8. 2. 1944. na rtu Stupiste u Komiži nesretnim slučajem, od bombe; Margaretić Ivo, borac 3. č. 2. bat. Dubrovnik, poginuo nesretnim slučajem u Kosterni 23. 2. 1944. Prilikom bombardiranja Komiže 22. 3. 1944. poginula tri borca iz 3. bataljona, čiji identitet nije utvrđen; Čizmić Šime Simuna, borac 2. č. 3. bat. iz Sestanovca, poginuo 17. 4. 1944. u Komiži od njemačkog bombardiranja; Antunović Josip Petra, borac, prateći vod 1. bat., poginuo na putu Okljućna-Kostrina, 15. 6. 1944, nesretnim slučajem, od bombe; Kovačević Andrija Petra, borac čete za vezu Starigrad, Hvar, poginuo u Komiži 7. 7. 1944. nesretnim slučajem.

POGINULI U BORBAMA NA KORČULI 22. I 23. 4. 1944.

Hackel Ante Ivana, borac 3. čete 4. bait, pog. 23. 4. kod Blata; Pavlov Marica pok. Stjepana, bolničarka, 1. č. 4. bat., iz Ložišća, pog. kod Blata 23. 4. 1944; Cepenić Ivan Frane, vodnik 2. č. 1. bat., *iz* Pastira, pog. 22. 4. kod Vela Luke; Eterović Tonči Antin, desetar 3. č, 1. bat, iz Pučišća, pog. 23. 4. kod Blata; Markov Vitomir, borac 3. č, 1. bat, iz Vela Luke, pog. 22. 4. kod Vela Luke.

POGINULI U BORBAMA NA ŠOLTI, 10—11. 5. 1944.

Dragobratović Ivan, potporučnik, komandant 3. bataljona, selo Raba, Metković, pog. 10. 5. 1944. na koti 80 iznad uvale Rogač; Curin Miljenko Marka, borac 1. č, iz Gdinja Hvar, pog. 10. 5. na k. 103 kod Grohota 10. 5. 1944; Jakšić Smajo Ahmeda, borac 1. čete, iz Mostara, pog. 10. 5. na k. 103 kod Grohota; Šeputić Vicko, borac, 1. č, 3. bat, Gdinj na Hvaru, pog. 10. 5. kod Grohota; Purtić Andrija Srećka, borac 1. č, Srednje Selo, Šolta, pog. 10. 5. kod Grohota; Padelin Blažo Ljube, borac 1. č, Premuda — Silba, pog. 10. 5. kod Grohota; Dragičević Juraj Vicka, desetar, 2. č, iz Supetra, pog. 10. 5. kod Grohota; Buelo Dino, borac 2. č, iz Adrije, Italija, pog. 10. 5. kod Grohota; Gurdulić Ivan Matin, borac 2. č, iz Vrisnika Hvar, pog. 10. 5. kod Grohota; Bjažević Jerko, desetar 3. č, iz Komiže, pog. 10. 5. kod Grohota; Jurinović Pavao Ivanov, borac 3. č, iz Visa, pog. 10. 5. kod Grohota; Vodanović Mandioa Antina, bolničarka 3. č, iz Hvara, pog. 10. 5. kod Grohota; Kusanović Ivan Franje, borac 3. č, iz Pražnica, Brač, pog. 10. 5. 'kod Grohota; Maričić Marija, bolničarka, 3. č, iz Hvara, pog. 10. 5. kod Grohota.

Poginuli — potopljeni na brodu «-Martin II« na ulazu u luku Vis, noću 10/11. 5, i to:Deplano Đovani, borac 1. č, iz Sene, Italija; Pavišić Anite Matin, borac 3. č, iz Nerežišća; Raković Ante Franin, borac 3. č, iz Nerežišća; Gržan Ivan Marjanov, borac 3. č, iz Lamundele; Vladislavić Mate Stjepanov, borac 3. č, ***iz*** Mirca, Brač; Stipetić Juraj Jurjev, borac 3. č, iz Pražnica, Brač; Marinkovdć Duje Stjepana, desetar 3. č, iz Komiže.

Svi su oni bili ranjeni u borbi na Šolti i prilikom transporta potopljeni. Svi poginuli na Šolti su iz 3. bataljona.

POGINULI ZA VRIJEME DESANTNOG PREPADA NA BRAC, 2—3. **LIPNJA 1944. GODINE**

Mišura Mile, kurir štaba brigade, Mandalina, Šibenik, pog. 3. 6. na koiti 562; Dragičević Petar, borac Minobacačke čete brigade, iz Supetra, pog. 2. 6. na koti 564 (Zeženik); Andreotti Rualtiero, borac čete za vezu brigade, iz Cavarsere, Venezia, Italija, pog. 3. 6. kod Nerežišća; Zamber-Mn Marko, borac 1. č, 1. bat, iz Komiže, pog. 3. 6. na Braču; Manzoni Ante, desetar 2. č, 1. bat, iz Sutivana, pog. 3. 6. na Braču; Martinić Jure, borac 3. č, 1. bat, iz Pučišća, pog. 3. 6. na Braču; Sinovčić Ante, borac 3. č, 1. bat, iz Miraca, Brač, pog. 3. 6. na Braču; Jakšić Ivan, vodnik, 3. č, 1. bat, iz Novog Sela, Brač, pog. 3. 6. na Braču; Demais Bruno Ftalis (Fleis), borac 3. č, 1. bat, iz Losini Grande, Italija, pog. 3. 6. na Braču; Batinić Čedomir Ivana, borac 3. č, 1. bat, iz Molata, pog. 3. 6. na Braču; Ruić Anica, borac 1. č, 1. bat, iz Grohota, umrla u korpuskoj bolnici u Koniiži, 4. 6. od ranjavanja na Braču; Trutanić Vicko, borac 3. č, 1. bat, iz Selaca na Braču, umro u korpusnoj bolnici u Visu 5. 6. od ranjavanja sa Brača; Zlatar Petar; borac, prateći vod 1. bat, iz Povija, pog. 3. 6. na Braču; Milatić Josip, borac 2. č, 2. bat, iz Svirča, Hvar, pog. 2. 6. na koti 710; Matašin Adam, desetar 2. č, 2. bat, iz Primoštena, pog. 2. 6. na koti 710; Šešnić Stjepan, borac 2. č, 2. bat, Gornji Humac, Brač, pog. 2. 6. na koti 710; Stisanov Melko, borac 2. č, 2. bat, iz Preka, Zadar, pog. 2. 6. na kota 710; Marinković Ante, borac, 3. č, 2. bat, Dračevo Polje, Vis, pog. 2. 6. na koti 778; Martinić Milan, borac 1. č, 2. bat, iz Pučišća, pog. 3. 6. na koti 614; Prizmić Pavao, borac 1. č, 2. bat, iz Vela Luke, Korčula, pog. 3. 6. na koti 614; Vrsatović Stjepan, borac 1. č, 2. bat, iz Selca, Brač, pog. 3. 6. na koti 614; Bernardini Bruno, borac 1. č, 2. bat, iz Italije, pog. 2. 6. na koti 614; Rosso Pavao, borac prateći vod 2. bat, iz Hvara, pog. 3. 6. na koti 614; Plenković Josip pok. Tadije, borac 1. č, 4. bat, iz Svirče, Hvar, pog. 2. 6. na koti 648; Armanini Rajko Šime, borac 1. č, 4. bat, iz Sah, Zadar, pog. 2. 6. na koti 648; Razović Milan Vicka, borac 1. č, 4. bat, iz Vrbanja, Hvar, pog. 2. 6. na koti 648; Vrsalović Vicko Mate, borac 2. č, 4. bat, iz Povija, Brač, pog. 2. 6. na koti 648; Soljačić Ivo Šime, borac 2. č, 4. bat, iz Bola, pog. 2. 6. na koti 648; Barbić Ivan, borac 3. č, 4. bat, iz Lastova, pog. 2. 6. na koti 648; Martinić Jakov Antin, borac 2. č, 3. bat, iz Nerežišća, pog. 2. 6. na Braču; Milić Ljubo Antin, borac 1. č, 1. bat, iz Kukljice, Zadar, od zadobijenih rana na Braču umro na Visu 5. 6. 1944; Zuvela Zeljko, borac 1. č, 4. bat, iz Vela Luke, Korčula, od zadobijenih rana na Braču umro u korpusnoj bolnici u Visu 8. 6. 1944; Jakšić Jerko, borac 3. č, 1. bat, iz Donjeg Humca, Brač, od zadobijenih rana na Braču, umro 9. 6. 1944. u bolnici u Korniži.

POGINULI ZA VRIJEME DESANTNO-PREPADNIH AKCIJA NA BRACU I ŠOLTI, OD LIPNJA DO POČETKA RUJNA 1944. GODINE

Micheli Sergio Jurja, komandir 1. č, 3. bat, iz Pučišća, pog. nesretnim slučajem za vrijeme zasjede kod Miraca na Braču, 3. 7. 1944; Ivčević Ante Jurjev, borac 3. bait, iz Podhumlja, Vds, pog. 3. 7. kod Miraca na

Braču; Joković Petar Petra, borac 1. č, *4,* bat, iz Vele Luke, pog. 11. 3. kod Gornjeg Sela na Šolti; Jakšić Tonko Ante, borac 1. č, 4. bat, iz Donjeg Humca, Brač, pog. 18. 8. kod Škripa na Braču; Jerković Torna Tome, borac 3. č, 4. bat, iz Zastražišća, Hvar, pog. 18. 8. kod Škripa; Junušić Mióo, borac 3. č, 4. bat, iz Supetra, pog. 18. 8. kod Škripa na Braču.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE SUPETRA, 12. RUJNA 1944. GODINE

Kosior Slobodan Lazarov, vodnik 2. č, 2. bat, iz Duvna, pog. 12. 9. kod Donjeg Humca; Žitko Ivan Ivanov, vodnik 2. č, 3. bat, iz Visa, ranjen u Supetru 12. 9. a umro u bolnici na Visu 14. 9; Zenčić Mate pok. Kuzme, borac 2. č, 3. bat, iz Poljica, Hvar, pog. 12. 9. u Supetru; Jakus Stipe Joze, borac 1. č, 4. bat. iz Marine kod Trogira, pog. 14. 9. u Supetru od granate haubice; Baškić Neda Antina, bolničarka 1. č, 4. bat, iz Gornjeg Sela, Šolta, pog. 14. 9. u Supetru od granate njemačke haubice sa kopna.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE SUMARTINA, 17. RUJNA 1944.

Đapić Marko Filipov, poručnik, komandant 1. bataljona, iz Bitelića kod Sinja, pog. 17. 9. u Sumartinu; Svarčić Pave Vickov, zastavnik, zamjenik komandira 1. č, 1. bat, iz Milne na Braču, pog. 17. 9. na koti Sv. Nikola kod Sumartina; Radić Josip Ivana, vodnik 1. č, 1. bat, iz Primoštena, pog. 17. 9. na koti Sv. Nikola; Arslan Oganesovič Melikasijan, borac 1. č, 1. bat, iz Cervan, sa Kavkaza, SSSR, pog. 17. 9. na koti Sv. Nikola; Pečarević Marko Antin, borac 3. č, 1. bat, iz Visa, pog. 17. 9. kod hotela u Sumartinu; Ciblić Miljenko Ivana, borac 3. č, 1. bat, pog. 17. 9. kod hotela u Sumartinu; Baranić Himko Ivanov, borac 3. č, 1. bat, iz Molata, Zadar, pog. 17. 9. u Sumartinu; Matulić Vilim Facintov, borac 3. č, 1. bat, iz Molata, Zadar, ranjen u Sumartinu 17. 9. umro u divizijskoj bolnici u Bolu 17. 9.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE ŠOLTE, 23. I 24. RUJNA 1944.

Vrsalović Zdravko Petra, desetar 1. č, 3. bat, iz Selaca na Braču, pog. 23. 9. u uvali Nečujam od nagazne mine; Marušić Ante Stjepanov, borac 1. č, 3. bat, iz Vinišća kod Trogira, pog. 24. 9. od nagazne mine u uvali Nečujam na Šolti.

POGTNULI CISTEĆI BRAC I DRVENIK OD MINA, RUJNA 1944. GODINE

Gurdulić Ivan Antin, vodni delegat čete za vezu brigade, iz Vrisnika na Hvaru, pog. 16. 9. 1944, čisteći mine u Supetru; Štambuk Duje, Antin, vodnik čete za vezu brigade, iz Spliske$_s$ Brač, pog. 17. 9. kod Selaca čisteći mine; Barkanović Ante pok. Frane, borac čete za vezu, iz Murvice, Brač, pog. 25. 9. čisteći mine na Drveniku.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE BRELA I ZADVARJA 19—20. RUJNA 1944. GODINE

Sviličić Ivo Josipov, zamjenik komandira 3. č, 3. bat, iz Žena Glava, Vis, pog. 19. 10. kod Donjih Brela, Makarska; Vujica Mile Ivanov, borac 3. č, 3. bat, iz Metkovića, pog. 19. 10. kod Donjih Brela, Makarska; Sano Amiello, borac 2, č, 3. bat, iz Campo Guaio, Italija, pog. 20. 10. kod Zadvarja; Jurišić Josip Antin, borac 2. č, 3.. bat, iz Vrgade, Biograd, pog. 20. 10. kod Zadvarja; Kostka Jan pok. Pavia, borac 2. č, 3. bat, Kolišno, Tješin, Poljska, pog. 22. 10. kod Zadvarja; Bašker Rakor, borac tehničke čete, iz Konjica, pog. 20. 10. kod Baške Vode, Makarska.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE SPLITA, 25. 10. 1944.

Zorotović Petar Ivana, borac 1. č, 4. bat, iz Oključne, Vis, pog. 25. 10. na Mosora; Fistanić Lucija, bolničarka (ili vodni delegat?) 3. č, 4. bat, iz sela Pisak, Omiš, pog. 25. 10. u selu Amižići, blizu Žrnovnice.'

POGINULI U BORBI ZA OSLOBOĐENJE ŠIBENIKA, 2—3. STUDENOG 1944.

Jurjević Kuzma Josipov, borac prateće čete 2. bat, s Ugljana, pog. 2. 11. na koti pored Debeljaka; Mioč Nikola Miškov, borac prateće čete 2. bat, iz sela Gornji Otok, Sinj, pog. 2. 11. na Debeljaku; Lozančić Stipe pok. Marijana, borac 2. č, 2. bat, iz Griva kod Imotskog, pog. 2. 11. na koti pored Debeljaka; Knežević Miladin Dušana, poručnik, komandant 2. bataljona, iz sela Pokosi kod Kulen Vakufa, pog. 3. 11. na koti pored Debeljaka; Maretić Frano, borac 3. č, 2. bat, iz Kočevja. Slovenija, pog. 3. 11. na Debeljaku; Radanović Mijo, borac 3. č, 2. bat, iz Samobora kod Zagreba, pog. 3. 11. na Debeljaku; Roki Rajko Jakova, borac 1. č, 2. bat, iz Visa, pog. 3. 11. na Debeljaku; Sviličić Josip pok. Vicka, borac 1. č, 3. bat, iz 2ena Glava, Vis, pog. 2. 11. na Debeljaku; Mirčeta Nikola Filipov, borac 1. č, 3. bat, iz Dicma, Sinj, pog. 2. 11. na Debeljaku; Matković Jerko pok. Luke, borac 1. č, 2. bat, iz Subivano, Brač, pog. ,3. 11. na Orlovači kod Šibenika; Bojanić Mate pok. Ivana, borac 1. č, 3. bat, iz Svete Nedjelje, Hvar, pog. 3. 11. na Orlovači kod Šibenika; Dukić Dalibor Petra, borac 3. č, 3. bat, iz Supetra, pog. 2. 11. na Debeljaku; Kadijević Dušan Marka, borac 3. č, 3. bat, iz Metkovića, pog. 3. 11. na Debeljaku; Martinović Jadre Simun, borac 3. č, 3. bat, iz Kukljioe, Preko, pog. 3. 11. na Debeljaku; Lapajne Ciril Martinov, borac č, 3. bat, iz Krnice, Cerkno, Slovenija, pog. 3. 11. na Debeljaku; Milošević Marko Antin, 3. č, 3. bat, iz Pakanje, Breška, pog. 3. 11. na Debeljaku; Muslin Jozo Lovrdn, borac 3. č, 3. bat, iz Radunića, Muć, pog. 3. 11. na koti 127 kod Bilica, Šibenik; Kalebić Jakov Ivana, borac prateće čete 3. bat, iz Grohota, Šolta, pog. 2. 11. kod Bilica, Šibenik; Giardini Mario pok. Itala, borac prateće čete 3. bat, iz Pesare, Italija, pog. 2. 11. kod Bilica, Šibenik; Marinković Mate Matin, borac prateće č, 3. bat, iz Dračevice, Brač, pog. 2. 11. na okuci ispred Debeljaka; Lijović Ahmed Dedov, borac prat. č, 3. bat, iz Prnjavora, Bosna, pog. 2. 11. na

Debeljaku; Nakić Ante Antin, borac 1. bat, iz Zablaća, Šibenik, pog. 3. 11. na Debeljaku; Vrandečić Josip Rade, borac 1. bat, iz Pučišća, Brač, pog. 3. 11. na Debeljaku; Žuanić Ante Luke, borac 1. bat, iz Pašmana umro 3. 11. u brigadnom previjalištu poslije smrtnog ranjavanja na Debeljaku; Rubinić Ante Jurja, vodnik iz 1. bat, iz Vrisnika, Hvar, pog. 3. 11. na Debeljaku; Zenčić Mate Nikole, potporučnik, zamjenik komesara čete u 1. bat, iz Zastražišća, Hvar, pog. 3. 11. na Debeljaku; Soldo Marko Ivana, borac 1. bat, iz Bune kod Mostara, pog. 3. 11. na Debeljaku; Balić Špiiro Ivanov, borac 1. bat, iz Dugopolja, pog. 3. 11. na Debeljaku; Rijavec Alojz Gošaka, borac 1. bat, iz Gorice, pog: 2. 11. na koti iznad sela Knešić kod Šibenika; Hajduk Marko Frane, poručnik, pomoćnik komesara 1. bat, iz Zavojana, Vrgorac, pog. 3. 11. na cesti ispod Debeljaka.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE KNINA, 1—4. PROSINCA 1944.

Iz 1. bataljona:

Pažanin Dar Nikolin, borac 1. č, iz Vinišća, Trogir, pog. 3. 12. kod Knina; Gašpar Gigo Ivanov, borac 1. č, iz Upućana, Vrgorac, pog. 3. 12. kod Knina; Jurdnić Ivan pok. Bože, borac 2. č, iz Dugopolja, pog. 3. 12. kod Knina; Jančić Ecija Nikolina, vodna bolničarka iz 3. č, iz Komiže, pog. 3. 12. kod Knina; Bitanga Mirko pok. Josipa, borac 3< č, iz Runovića, Imotski, pog. 3. 12. kod Knina; Lakaš Ante Ivanov, borac **3.** č, iz Gornje Baje kod Imotskog, pog. 3. 12. kod Knina; Hladin Ivo Jakova, borac 3. č, iz Topole kod Slanog, Dubrovnik, pog, 3. 12. kod Knina; Dodig Dane Marinov, borac 3. č, iz Dicma, pog. 3. 12. kod Knina; Kuljiš Radovan Vladimira, borac 2. č, iz Sutivana, Brač, pog. 3. 12. kod Knina.

Iz 3. bataljona:

Carević Mate Tomin, borac prateće čete, iz Selaca, Brač, pog. 1. 12. na Vrbniku, Knin; Martinić Mate Petra, borac 3. č, iz Nerežišća, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Barančdć Sime Milana, borac 3. č, iz Premude, Zadar, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Matijašević Mate Josipov, borac 3. č, iz Basta, Makarska, pog. 2, 12. kod Vrbnika; Fočić Nikola Stjepana, borac 3. č, iz Zagreba, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Bralić Ante Ivanov, borac 3. č, iz Smiljanice, Berek, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Gerčić Mate Ivanov, borac 3. č, iz Dicma, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Stulana Stojan Josipov, borac 3. č, iz Poljica kod Nina, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Zuvić Toma Petrov, vodni delegat iz 1. č, iz Dračevice, Brač, *pog.. 2. 12.* kod Vrbnika; Longin Lovre Simin, borac 1. č, iz Kali, Zadar, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Longin Mate Simin, borac 1. č, iz Kali, Zadar, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Vidić Martin Blaža, borac 1. č, iz Livna, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Simora Teodor Johana, borac 1. č, iz Lajkoviča, Poljska, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Stjepanov Joze Rajka, borac prateće č, iz Soline, Preko, Zadar, pog. 1. 12 .kod Vrbnika; Jüngling Ernest Zana, borac prat. č, iz Mertvile, Hagenan, Francuska, pog. 2, 12. kod Vrbnika; Bruneti Laso Bože, borac prat. č, iz Kabardola, Italija, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Per-

ković Tereza, vodna bolničarka iz prat. č, iz Kupresa, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Jakšić Vido Jurjev, borac prat. č, iz Selaca, Brač, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Matulović Jozo Antin, borac prat. č, iz Zrnova, Korčula, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Marvić Jozo pok. Stjepana, zamjenik komandira prat. č, iz Planičine, Opuzen, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Pijevac Marko pok. Joze, borac 2. č, iz Čapljine, pog. 2. 12. kod Vrbnika; Klirović Luka Ivanov, borac 2. č, iz Gornjih Danila, Šibenik, pog. 3. 12. kod Vrbnika: Knežević Marijan pok. Martina, borac 2. č, iz Boraje, Šibenik, pog. 3. 12. kod Vrbnika.

Iz 4. bataljona:

Borovina Jakica Kuzme, bolničarka iz 1. č, iz Blata, Korčula, pog. 2.; 12. kod sela Kneževići, Knin; Zivković Ante Matin, borac 1. č, iz Zečeva, Šibenik, pog. 2. 12. kod Kneževića; Koletić Niko Antin, vodnik 1. č, iz Donjeg Sela, Šolta, pog. 2. 12. kod Kneževića; Bužalić Mato Grgin, borac 1. č, iz Grebaštice, Šibenik, pog. 2. 12. kod Kneževića; Ernovešćanin Cirin Emina, borac 1. č, iz sela Gubavac, Bijelo Polje, Sandžak, pog. 2. 12. kod Kneževića; Šantić Antun Vjekoslava, desetar 2. č, iz Postira, Brač, pog. 3. 12. kod Kneževića; Bura Niko Luke, desetar iz 2. č, iz Stankovića, Benkovac, umro u bolnici 3. 12. poslije ranjavanja kod Kneževića; Milić Stanko Roberta, borac 2. č, iz Sali, Preko, Zadar, umro u bolnici 3. 12. poslije ranjavanja kod sela Kneževića; Lipičar Jozef Tomin, borac 2. č, iz Lampara, Slovenija, pog. 3. 12. kod Kneževića; Bühle Alenka pok. Ante, četna bolničarka 2. č, iz Splita, pog. 2. 12. kod Kneževića; Cvitanić Josip, borac 2. č, iz Bola, Brač, pog. 2. 12. kod Kneževića. Iz Prateće čete brigade Banjac Milan pok. Save, vodnik, iz Vilusa kod Banje Luke, pog. 4. 12. kod Stare Straže, Knin.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE ŠIROKOG BRIJEGA (DANAS LIŠTICA), 6—7. VELJAČE 1945. GODINE

Iz 1. bataljona:

Novak Jure Josipov, vodnik 2. č, iz Hvara, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu kod Širokog Brijega; Berhauz Alojz Alojza, borac 2. č, Neganje, Rogaška Slatina, Slovenija, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Zunter Franjo Martinov, borac 2. č, iz Celja, Slovenija, pog. 6. 2. na Ciganskom Brdu; Matas Ante Antin, borac 2. č, iz Supetra, pog. 7. 2. na Ciganskom brdu; Raić Nedjeljko Ivankin, borac 2. č, iz Brestica, Hutovo, Hercegovina, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Šimunović Šime Antunov, borac 2. č, Ošljen, Ston, pog. 7. 2. na Ciganskom brdu; Lučić Ivan Ivanov, borac 2. č, Golubinac, Slano, Dubrovnik, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Peharanić Josip Đurin, borac 3. č, Nikinci, Ruma, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Iljadioa Dane Josipov, borac 3. č, iz Šibenika, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Tempesti Lido, borac 3. č, iz Sant Junpo, Italija, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Radoš Josip Josipa, borac 3. č, iz Rupe, Šibenik, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu; Kanić Ivan Stipanov, borac 3. č, iz Konjevrata, Šibenik, pog. 7. 2. na Ciganskom brdu; Dunajski Sigmund

pok. Jona, borac prat. č, iz Grudriandra, Poljska, pog. 6. 2. na Ciganskom brdu.

Iz 2. bataljona:

Karmolić Vinko Vicka, borac 1. č, iz Bola, pog. 6. 2. kod Knežpolja, Široki Brijeg; Cigravski Mate Šime, desetar 1. č, iz Cađavički Lug, Donji Miholjac, Slavonija, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Bilić Milan Stjepanov, potporučnik, komandir 2. č, iz Studenaca kod Imotskog, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Piaserati Josip Josipa, borac 2. č, iz Sali, Zadar, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Šegarić Niko Dinka, borac 2. č, iz Skarda. Preko, Zadar, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Sani Ivan Nikole, borac 2. č, iz Pupnata, Korčula, pog. 6. 2. kod Knežpolja.; Selegmi Giorani Gino, borac 2. č, iz Venecije, Italija, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Tatarović Ahmed Alminija, borac 2. č, iz sela Naprolje, Sanski Most, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Beatović Ivo Ivera, borac 2. č, iz Stona, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Stojanović Stjepan Ilije, borac 2. č, iz Donji Hrgori, Srnica, Gradac, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Radošević Jozo pok. Petra, borac 2. č, iz Dugopolja, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Orlović Mile Šimin, borac 2. č, iz Budak, Stankovci, Šibenik, pog. 6. 2. kod Knežpolja; Pergar Marion Jožefov, borac 3. č, iz Dolatnice, Ajdovščina, Slovenija, pog. 6. 2. na koti 339 kod Knežpolja; Duka Ivan pok. Marijana, borac 3. č, iz Sratoka, Trogir, pog. 6. 2. na koiti 339; Meštrović Josip Stjepana, borac 3. č, Veliki Drvenik, Split, pog. 6. 2. na koti 339; Mate Vitasović, poručnik, komesar prat. čete 2. bat, iz Drvenika, Makarska, smrtno ranjen 6. 2. kod Knežpolja, umro 16. 2. u bolnici 8. korpusa.

Iz 3. bataljona:

Kelčce Petar Mate, borac 1. č, iz Planine, Zagreb, pog. 7. 2. na Širokom Brijegu; Vujaković Adam Adamov, borac 1. č, iz Kostajnice, pog. 7. 2. na Širokom Brijegu; Bonačić Lovre Ante, borac 1. č, iz Milne, Brač, pog. **7.** 2. na Širokom Brijegu; Vuleta Joze Pavia, borac **1.** č, iz Otoka, Sinj, pog. **7.** 2. na Širokom Brijegu; Aržak Joze Jure, borac 3. č, äz Muća, pog. 5. **7.** na Širokom Brijegu; Belić Andrija Petra, kurir voda za vezu, iz Perkovića, Opuzen, pog. **7.** 2. na Širokom Brijegu; Remigio Attilie Barazzo, borac 2. č, iz Carve di Harana, Udine, Italija, pog. **7.** 2. na Širokom Brijegu.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE MOSTARA, 13—14. VELJAČE 1945. GODINE

Iz 1. bataljona:

Mendeš Mate Antin, desetar iz 1. č, iz Drašniea, Makarska, smrtno ranjen u borbi u gradu, umro 14. 2. u gradskoj bolnici u Mostaru-; Kostanić Vjeko Ivana, desetar 1. č, iz Drvenika, Makarska, poginuo 14. 2. u Mostaru; Talj Stanko Bariše, borac 1. č, iz Stilja, Vrgorac, pog. 14. 2. u Mostaru; Dodir Ivan Antin, borac 3. č, iz Dus'ina, Vrgorac, pog. 14. 2. na koti iznad desne strane Podlika, Mostar; Graovac Marko pok. Dušana,

kurir bat. komore, iz Štrikova, Drniš, pog. 13. 2. u Kočerinu (nesretnim slučajem igrajući se strojnicom).

Iz 2. i 3. bataljona:

Turčić Ante pok. Paške, borac 2. č, 2. bat, iz Primoštena, pog. 15. 2. u Mostaru; Papić Franjo Franje, desetar 2. č, 3. bat, iz Senja, pog. 13. 2. na koti 1111 Jastrebinka, zap. od Mostara.

Iz 4. bataljona:

Tomazini (Tomašić) Marko Ivana, borac 2. č, iz Smokvice, Korčula, pog. 9. 2. na Dobrinji, zap. od Mostara; Viličić Jure Miće, borac 3. č, iz Vrboske, Hvar, pog. 13. 2. na koti Trebinje, zap. od Mostara; Grmaja (Grmelj) Jakov Nikole, borac 1. č, Struga, Glina, pog. 13. 2. na koti Jastrebinka, zap. od Mostara; Podrug Ivan Nikole, borac 1. č, iz Prišeje (Prisanj), Sinj, pog. 13. 2. na koti Crni Vrh. zap. od Mostara.

POGINULI U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE LAPCA U LICI, 20. OŽUJKA 1945.

Štambuk Ljubo Matin, kapetan, politički komesar 1. bataljona, iz Selaca na Braču, pog. 20. 3. povrh sela Oraovac, juž. od Donjeg Lapca; Baletni Đuro Antin, borac 1. č, 1. bat, iz Male Stravice kod Cavtata, pog. 20. 3. kod Gornjeg Lapca; Albergini Ilaria pok. Luigia, borac 1. č, 2. bat, iz Ferare, Italija, pog. 20. 3. kod Gornjeg Lapca; Mužina (Možina) Frane pok. Josipa, borac 3. č, 2. bat, Sent Peter na Krasu, sada Pivka, pog. 20. 3. kod Gornjeg Lapca.

U spisku poginulih nedostaje peti borac koji je poginuo kod Lapca kako stoji u brigadnom izvještaju. Najvjerojatnije se misli na Trutanića Antu Frane, borca prat. č, 4. bat, iz Selaca, Brač, koji je umro u Splitu u bolnici, 1. 3. 1945.

U spisku poginulih još se nalazi i bolničarka Mikulić Ana Antina. iz 2. č, 4. bat, rod. u Toroglavu kod Drniša, pog. 20. 2. 1945. kod Crnog Jezera u borbi s Nijemcima. Možda se misli da je ona peti poginuli kod Lapca, a da je greška u mjesecu pogibije, jer u drugom spisku poginulih nije stavljen datum pogibije.

POGINULI U BORBI ZA OSLOBOĐENJE LICKOG OSIKA, 4. TRAVNJA 1945.

Uzelac Branko pok. Mile, poručnik, komandir 1. č, 2. bat, iz Grmuše, Bihać, pog. 4. 4. na Gradini kod Ličkog Osika; Đenero Pero Stjepana, vodni delegat 2. č, 2. bat, iz Dubrovnika, pog. 4. 4. na položaju Podstrana kod Ličkog Osika; Spanjol Miljenko Petra, borac 1. č, 2. bat, iz Božane, Preko, Zadar, pog. 4. 4. na Gradini; Nepote Graciono Giuseppa, borac 3. č, 2. bat, iz Torina, Italija, pog. 4. 4. na položaju Podstrana; Janjić (Janić) Ante Luke, borac 2. č, 2. bat, iz Slana, Dubrovnik, pog. 4.' 4. na položaju Podstrana; Macan Jerko Ivana, borac 2- č, 2. bat, iz

Kočeniina, Mostar, pog. 4. 4. na položaju Podstrana; Coce Slobodan Josipa, borac 2. č, 2. bat, iz Splita, pog. 4. 4. na položaju Podstrana kod Ličkog Osika; Perković Ivan, borac 1. č, 3. bat, iz Primoštena, pog. 4. 4. kod Ličkog Osika; Trio Dinžepe Franciska, borac prat. č, 4. bat, iz Mesine, Italija, pog. 27. 3. na cesti Lapac—Bihać (nesretnim slučajem od udara kamiona); Nešić Petar, vodnik u bojnoj komori brigade, iz Gašinaca kod Đakova, pog. 2. 4. od njemačkog bombardiranja u Medaku, Lika.

POGINULI U BOBBI ZA OSLOBOĐENJE VRATNIKA I SENJA, 9—10. TRAVNJA 1945. GODINE

Furdek Andrija Ivana, borac 1. č, 1. bat, iz sela Miolića, Karlovac, pog. 9. 4. u Melnicama; Joško Antonio Katalde, borac 3. č, 1. bat, Ruvalli, Bari, Italija, pog. 9. 4. kod Senja; Stanić Marko, borac 3. č, 4. bat, iz Konjica, pog. 9. 4. na Vratniku; Kanariato Delforigi Delfanja, borac 2. č, 4. bat, iz Prisa Padova, Italija, pog. 9. 4. 1945. na Vratniku.

POGINULI ZA OSLOBOĐENJE ŠKRLJEVA, BAKRA I SUŠAKA, 19—21. TRAVNJA 1945. GODINE

Iz 1. bataljona:

Bakulić Ante Ivana, zastavnik, vodnik 1. č, iz Miraca, Brač, pog. 19 4. za Sv. Kuzam; Rak Luka pok. Jakova, borac 2. č, iz Dubrave, Šibenik, pog. 19. 4. **u** borbi za Sv. Kuzam; Zadro Žarko pok. Šimuna, desetar 2. č, iz Makinaca, Kočevje, Slovenija, pog. 19. 4. za Sv. Kuzam; Radošević Ivan Josipa, borac 1. č, iz Dugopolja, Sinj, pog. 20. 4. **u** uvali Martinščica, Sušak; Cindrić (Cindić) Ivan Josipa, borac 1. č, iz Gornje Place, Veljun, Kordun, pog. 21. 4. **u** Sušaku; Santinato Mario, borac 2. č, iz Lustare, Maltova (Mantova?), Italija, pog.- 21. 4. u Sušaku.

Iz 2. bataljona:

Cubico Gito Ahila, borac 2. č, iz Rovigo, Sicilija, Italija, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Benović Mate Ivana, borac 2. č, iz Veličanaca, (ili Feričanci?) Našice, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Savić Mate Ivana, borac 2. č, iz Neuma, Hercegovina, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Rajčević Petar Ivana, vodnik 2. č, iz Pučišća, Brač, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Miloš Nikola Ivana, poručnik, komesar 3. č, iz Vrbanja, Hvar, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Beretić Ante Petrov, zastavnik, komandir 3. č, iz Starog Grada na Hvaru, smrtno ranjen 19. 4., umro u bolnici 4. armije; Krasulja Mile pok. Jovana, borac 3. č, iz Pješćenice, Vrgin Most, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Kohovšek Stanko Ivana, borac 1. č, iz Idrije, Slovenija, pog. 21. 4. na željezničkoj pruzi u selu Podvezica kod Sušaka; Mahner Müovan Ante, borac 1. č, iz Trsta, pog. 21. 4. u Podvežici; Sinovčić Ivan Jakova, desetar 1- č, iz Spliske, Brač, pog. 21. 4. na pruzi u Podvežici; Rekić Ibrahim Bajra, borac 1. č, iz sela Tržac, Cazin, Bosna, pog. 21. 4. na pruzi u Podvežici; Kirali Nikola Josipa, borac 2. č, iz Ivankova, Vin-

kovci, pog. 21. 4. na pruzi u Podvežici; Dragičević Jure Matin, borac prat. č, iz Zastražišća, Hvar, pog. 21. 4. na pruzi u Podvežici; Skočić Spiro Spira, borac prat., č, iz Kaličanina, Skradin, pog. 21. 4. na pruzi u Podvežici.

Iz 3. bataljona:

Bađin Paško Matin, borac, iz Konjevrata, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Đaković Pajo pok. Mate, borac, iz Goriša, Šibenik, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Posečak Branko pok. Drage, borac, iz Zagreba, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Palackić Pavo Emerika, borac, iz Konatinaca, Vinkovci, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Silajdžić Sulejman Pašana, borac 1. č, iz Oraja, Tuzla, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Dragović Nikola Petra, borac 1. č, iz Skradina, Šibenik, pog. 19. 4. kod Škrljeva; Šalinović Jozo Nikole, borac 2. č, iz Dusina, Vrgorac, pog.' 22. 4. od granate, kod Donje Drage, na putu prema Kukuljanima.

Iz 4. bataljona i prištapskih jedinica:

Lisičić Vlado pok. Petra, poručnik, zamjenik komesara 4. bat, iz Donjeg Sela, Šolta, *pog.* 21. 4. u Sušaku; Pulić Ante pok. Šime, borac radnog voda 4. bat, iz Skradina, Šibenik, pog. 21. 4. u Sušaku; Mardešić Miljenko Kuzme, borac čete za vezu brigade, iz Komiže, pog.; 20. 4. u Praputnjaku kod Sušaka.

POGINULI U BORBAMA OKO KLANE, OD 24. DO 30. TRAVNJA 1945. GODINE

Iz 1. bataljona:

Petričević Marijan Nikole, vodnik 1. č, iz Prološca, Imotski, pog. 28. 4. na koti 680 kod Klane; Marčić Jurica Nikole, borac 1. č, Gornji Humac, Brač, pog. 25. 4. na koti 467 kod Klane; Barbača Nikola Simun, borac 1. č, iz Šibenika, pog. 25. 4. na k. 467; Šišić Ružica Mustafe, bolničarka 3. č, iz Mostara, pog. 25. 4. na položaju Široki rt kod Klane; Marković Vid Nikole, borac 3. č, iz Dvorišića, Karlovac, pog. 25. 4. Široki rt, Klana; Jurin Jakov pok. Ante, borac č, iz Ložišća, Brač, pog. *25.* 4. na koti 680 kod Klane; Krvavac Vlado Ilije, borac 2. č, iz Gabele, pog. 25. 4. na koti 680; Bosančić Marko pok. Mate, borac 2. č, iz Dugopolja, pog. 25. 4. na k. 680; Bezmalinović Nikola Petra, desetar 3. č, iz Selaca, Brač, pog. 27. 4. na koti 680; Babić Stjepan Antin, borac 3. č, iz Podrute, pog. 27. 4. na koti 680; Zilić Safet Beširov, borac 1. č, iz Stoca, Hercegovina, pog. 28. 4. na koti 680; Pilato Ivan pok. Nike, borac 1. č, iz Cepikuća, pog. 28. 4. na k. 680; Tokač Josip, borac 2. č, iz Daruvara, pog. 28. 4 na koti 680, Klana.

Iz 2. bataljona:

Matijević Dušan pok. Rade, vodnik 1. č, iz Radovice, Cetingrad, Slunj, pog. 29. 4. kod Klane; Cukelj Janko pok. Šime, borac 1. č, iz Daruvara, pog. 29. 4. kod Klane; Turina Vlado Ante, borac 2. č, iz Velikog

Brda, Makarska, pog. 29. 4. Klana; Karuzo Salmio Karla, borac 2. č, sa Sicilije, Italija, pog. 29. 4. Klana; Prgomet Mijo Bariše, vodnik 2. č, iz Ražanice, Imotski, pog. 29. 4. Klana; Brajić Jozo Pavia, borac 3. č, iz Vojkić, Trilj, pog. 29. 4. Klana; Barač Jure pok. Nikole, borac 3. č, iz Stilja, Vrgorac, pog. 29. 4. Klana; Maraco Luigi Lorenca, borac prat. č, Asti, Italija, pog. 29. 4. Klana; Simić Jozo Mate, borac prat. č, Sjekovac, Derventa, pog. 29. 4. Klana.

Iz 3. bataljona:

Čoković Akija Milovana, obavještajni oficir bataljona, iz Gerova, Ravna Gora, pog. 26. 4. na koti Suha, pred Klanom; Jakirević Enisa Avde, borac 3. č, iz Mostara, pog, 27. 4. kota Suha; Vidić Luka pok. Ante, borac 1. č, Suhi Dolac, Trogir, pog. 29. 4. Suha; Hubelić Mate Ivana, borac 2. č, iz Siska, pog. 29. 4. na koti Suha; Baras Blaž pok. Daje, borac 2. č, iz Slatina, Split, pog. 29. 4. Suha; Zukini Bruno Pia, borac 1. č, iz Bolomje, Italija, pog. 26. 4. Suha; Uremović Mile Petra, borac 1. č, iz Zavalje, pog. 29. 4. na koti Suha.

Iz 4. bataljona:

Budimir Marko pok. Vladimira, borac prat. č, iz Turjaka, Sinj, pog 29. 4. na koti Suha kod Klane; Hržić Ivan pok. Ivana, borac prat. č, iz Povija, Brač, pog. 30. 4. Suha; (ili kota 643?); Kileković (Kilezović:) Fabijan Blaža, borac prat. č, iz Rakitje, Samobor, pog. 30. 4. na koti Suha (ili na koti 643?); Uroić Janko Janka, borac prat. č, Donja Batina, Zlatar, pog. 30. 4. Suha; Rušić Ante Svetanov, borac voda za vezu, Drvenik, Trogir, pog. 30. 4. na koti Suha; Kalinčić Pavao Ante, borac 1. č, iz Samobora, pog. 27. 4. na koiti Suha; Marinić Andrija Ivana, borac 1. č, iz Kariška, Bjelovar, pog. 30. 4. na položaju Lisičja čuka kod Klane; Grmaja Ante Petra, borac 1. č, iz Pasičine, Kardeljevo, pog. 30. 4. Lisičja čuka, Klana; Begović (Bjegović) Hasan Asina, borac 1. č, iz Ljubuškog, pog. 27. 4. na Lisičjoj čuki; Kuzinanić Marko pok. Ive, borac 1. č, iz Dubrovnika, pog. 30. 4, Lisičja čuka; Božić Ante pok. Pave, borac 2. č, iz Bistrice, Trogir, pog. 25. 4. na koti Suha kod Klane; Obrvan Mate Ivana, borac 2. č, iz Stupe, Ston, pog. 25. 4. na koti Suha; Radonić Ante Mate, borac 2. č, iz Kalnaša, Vrgorac, pog. 26< 4. na koti Suha; Cakić Ljubo pok. Obrada, desetar 2. č, iz Djevrske, Šibenik, pog. 25. 4. na koti Sučevo kod Klane; Vukičević Jozo Marijana, borac 2. č, Padine, Šibenik, pog. 26. 4. Sučevo; Maleša Ivan pok. Marka, borac 2. č, Mirkovci, Drniš, pog. 27. 4. kota Suha; Vranić Ivan pok. Petra, borac 2. č, Plastovo, Skradin, Šibenik, pog. 29. 4. na koti Velo Brdo, kod Klane; Topić Jozo pok. Marijana, borac 3. č, Kutalica, Imotski, pog. 26. 4. na koti Suha; Jadrošić (ili Jadrašić?) Dinko Jakova, borac 3. č, Premuda, Zadar, pog. 27. 4. na koti Suha (ili na koti 643?); Antica Luka Luke, borac prat. čete brigade, iz Lastova, pog. 27. 4. kod Klane; Borić Ante pok. Bore, borac 3. č, 4. bat, iz Trogira, pog., 24. 4. Suha, Klana.

POGINULI U BORBAMA KOD JELŠANA, RUPE, ILIRSKE BISTRICE, OD 2. DO 6. SVIBNJA 1945. GODINE

Iz 1. bataljona:

Jadrić Jakov Ivana, borac 3. č, iz Dicma, Sinj, pog. 3. 5. na položaju kod Ilirske Bistrice; Laznik Jo<sip Milana, borac 1. č, iz Soštanja, Slovenija, pog. 3. 5. kod Jelšana; Parizzi Aleksander pok. Alberta, borac 1. č, Bušeto, Parma, Italija, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice; Blažević Mara pok. Joke, bolničarka 1. č, Kljaci, Drniš, pog. 3. 5. kod Jelšana; Markusović Arne Marka, potporučnik, zamjenik komandira 3. č, Milna, Brač, pog. 3. 5. kod Jelšana; Kraševac Ivan Ivana, borac 3. č, Pasja Vas, Kopar, pog. 3. 5. Jelšane; Enkušić Petar pok. Jure, borac 3. č, iz Sinja, pog. 3. 5. kod Jelšana; Beader Jakov Krste, borac 3. č, iz Brnjice, Šibenik, pog. 3. 5. Jelšane; Kulcazi Pietro Josipa, borac 3. č, iz Trapani, Italija, pog. 3. 5. Jelšane; Glavinić Stjepan Luke, vodnik 3. č, Postira, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice; Arnerić Nikola Vicka, zastavnik, vodnik prat. č, Dol, Brač, pog. 3. 5. kod Jelšana; Radonić Mate Josipa, borac voda za vezu, Dol, Hvar, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice; Lušić Marin, borac voda za vezu, iz Rogoznice, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice.

Iz 2. bataljona:

Božiković Juraj Mate, vodnik 3. č, Poljica, Hvar, pog. 2. 5. Rupe; Balen Franjo Valentina, borac 3. č, Gradac, Pleternica, Slavonija, pog. 2. 5. kod sela Rupe; Franković Branko Josipa, borac 3. č, Seferinac, Opatija, pog. 3. 5. Rupe; Jekić Ivan pok. Mihovila, borac 3. č, Sratok, Trogir, pog. 5. 5. Rupe; Šapit Mirko Jurin, borac 3. č, Poljica, Vrgorac, pog. 5 .5. (ili 3. 5.?) kod sela Rupe; Jurinović Vinko Petra, stariji vodnik, referent saniteta bataljona, Kut, Vis pog.; 5. 5. kod Ilirske Bistrice.

Iz 3. bataljona:

Nižetić Ante Mate, borac 3. č, Selca, Brač, pog. 2. 5. kod sela Rupe (Istra); Balov Ante Ivana, borac 3. č, Suhi Dol, Trogir, pog. 3. 5. Rupe; Kalmić Nikola Blaža, borac 3. č, Klis, Split, pog. 2. 5. kod Rupe; Bundara Jerko pok. Nikole, borac 3. č, iz Žuljane, Pelješac, pog. 3. 5. kod sela Rupe.

Iz 4. bataljona:

Ukić Jozo Mate, borac 1. č, Primorski Dolac, Trogir, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice; Ošutić Leše Duje, borac 1. č, Srednje Selo, Šolta, pog. 4. 5. Ilirska Bistrica; Mihaljević Miho Bokin, zastavnik, zamjenik komandira 3. č, Vručica, Pelješac, pog. 3. 5. kod sela Rupe; Vladislavić Ivan Napoleona, zastavnik, vodnik 3. č, Mirca, Brač, pog. 3. 5. kod sela Rupe; Bjelić Jovo pok. Luke, borac 3. č, Bribir, Šibenik, pog. 3. 5. selo Rupe; Stepanović Marko Petra, borac iz štaba bataljona, iz Sipana, Dubrovnik, pog. 6. 5. na koti iznad Ilirske Bistrice. Ovo je posljednji borac koji je poginuo u 12. brigadi u ratu.

Iz čete za vezu brigade:

Bilić Marin pok. Ivana, borac, iz Vranjica, Split, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice; Mihelčić Vladimir Ante, borac, iz sela Gora Jelenska, Popovača, Kutina, pog. 4. 5. kod Ilirske Bistrice.

Ostalo:

U spiskovima poginulih, ranjenih i nestalih boraca jedinica 12. dalmatinske brigade još ima nekih podataka o poginulima, ali za njih nisam uspio utvrditi da li su točni, odnosno da li su poginuli ili nisu, da li su iz 12. ili neke druge brigade, jer ih u glavnom brigadnom spisku nema. Evo tih (spornih) imena:

Stanić Marko Ivana, poručnik, komandir 1. četa 2. bataljona 12. (ili 2?) brigade 26. divizije, rođen 1920. u Selcima na Braču, u NOVJ od 5. 1. 1942, umro od rana 10. 10. 1943. u bolnici na Visu; Vukmiro Milan Ilije, borac 1. č, *3J* bat. 12. brigade 26. divizije, rođen 1922. u Omišu, 1. svibnja 1943. u NOVJ, umro 15. 3. 1944. u bolnici Preodac od tifusa; Markić Niko pok. Nike, desetar 1. č, 1. bat, 12. brigade, rođen 1926. u selu Ošlje, Ston, Dubrovnik, u NOVJ od 20. 10. 1944. Poginuo kod Klane 25. 4. 1945. na koti 680; Vodanović Ante Nikole, borac 2. č, 1. bat, 12. brigade, rođen 1924. u Vrbanju na Hvaru, u NOVJ od 8. 10. 1943. Poginuo na Širokom Brijegu 6. 2. 1945. godine, ostao nepokopan na bojištu.

Izvor: Arhiv VII, Rp. K. 36. reg. br. 2/2 i 1/2.

Spisak nestalih boraca 12. brigade nismo u mogućnosti dati zato što nije potpun i što nikako nije bilo moguće utvrditi pod kojim je uvjetima neki borac nestao i što se s njim dogodilo — da li je poginuo, da li se vratio u jedinicu ili je pobjegao. Uvjeti borbenih dejstava, naročito oni kod Širokog Brijega i Ilirske Bistrice, bili su takvi da je sve bilo moguće u tim teškim ratnim danima.

B I L J E Š K E

(Prvi dio: Od Nerežišća do Karina)

1. Huljić dr Veseljko »Vis 1941—1945«, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1979, str. 138 i 197.
2. Anić Nikola, »Oslobođenje Sućurja«, Hvarski zbornik, br. 2, 1974. str. 208.
3. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu (ubuduće: Zbornik), Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 19, str. 302.
4. Zbornik, Vili, 1, str. 43.
5. Zbornik, VIII, 1, str. 112.
6. Anić Nikola, n. ć„ str. 209.
7. Dorotka Milan, »Bataljon Matij Ivanić Prve otočke (XII dalmatinske) brigade«, Hvarski zbornik, br. 5, 1977, str. 69—70.
8. Zbornik, VIII, 1, str. 47.
9. Zbornik, VIII, 1, str. 69.
10. Zbornik, V, 20, str. 188.
11. Zbornik, VIII, 1, str. 112.
13. Zbornik, V, 29, str. 251.
13. Hvarski zbornik, br. 5, 1977, str. 71.
14. Arhiv Vojnoistorijskog instituta (ubuduće: Arhiv VII), k. 516. reg. br. 2—3 i 31—3.
15. Hvarski zbornik, br, 5, 1977, str. 72.
16. Zbornik, V, 21, str. 79.
17. Zbornik, V, 21, str. 141—142.
18. Zbornik dokumenata i podataka sanitetske službe u NOR-u (ubuduće: Sanitetski zbornik), izd. Sanitetske uprave DSNO, Beograd 1967, knj. 4, str. 68.
19. Zbornik, VIII, 1, str. 235.
20. Zbornik, VIII, 1, str. 237 i 239.
21. Zbornik, VIII, 1, str. 242, 245, 248 i 250.
22. Zbornik, VIII, 1, str. 251.
23. Zbornik, VIII, 1, str. 257.
24. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 117—120.
25. Zbornik, VIII, 1, str. 434.
26. Zbornik, VIII, 1, str. 282.
27. Zbornik, VIII, 1, str. 435.
28. Zbornik, VIII, 1, str. 538.
23. Zbornik, VIII, 1, str. 437.
30. Zbornik, V, 23, str. 231.
31. Zbornik, VIII, 1, str. 358 i 541. Zbornik, V, 23, str. 233. Fabijan Trgo »Njemačka ofenziva na Makarsko primorje i srednjedalmatinske otoke«, Vojnoistorijski glasnik (ubuduće: VIG), br. 5, 1956, str. 35—35. Arhiv VII, k. 1100 A, reg. br. 1—15.
32. Zbornik, V, 23, str. 238.
33. Arhiv VII, film CK KPH, br. 2, snimak br. 465—469.
34. Zbornik, VIII, 1, str. 439.
35. Zbornik, Vlir, 1, str. 368.
36. Zbornik, VIII, 1, str. 542.
37. Zbornik, V, 23, str. 234 i 240.
38. Zbornik, VIII, 1, str. 460.
39. Zbornik, VIII, 1, str. 542.
40. Zbornik, V, 23, str. 234.
41. Zbornik, Vili, 1. str. 463.
42. Zbornik, Vili, 1, str. 464.
43. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 20/1.
44. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 11—16.
45. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 185.
46. Huljić đr Veseljko, n. d. str. 219 i 225.
47. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 278.

48. Huljić dr Veseljko, n. đ. str. 228.

49. Zbornik, V, 23, str. 617.

50. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 297.

51. Zbornik, V, 21, str. 373—385.

52. Zbornik, V, 24, dok. 81. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 420.

53. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 18/1.

54. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 23/10.

55. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 240. Arhiv VII, RP, k. 35, reg. br. 22.

56. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 277.

57. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 4—2/5.

58. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 4—2/5.

59. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 16/10.

60. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 27/10.

61. Arhiv VII, k. lioo-l, reg. br. 5/21.

62. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 30/1.

63. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 8—3/1.

64. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 247—249.

65. Vojna enciklopedija (II izdanje), Beograd 1975, tom IX, str. 514. Andro Kovačević »Protudesantna odbrana Nijemaca na srednjodalmatinskim otocima«, Mornarički glasnik, br. 6/1956, str. 723—727. Ivo Rakela, Opis borbi na Šolti 10. 5. 1944, dostavljeno autoru 6. 1. 1983.

68. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 288.

67. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 32—10.

68. Hvarski zbornik, br. 5, 1977, str. 75.

69. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 19/1.

70. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 28/1.

71. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 5—1/5. Fabijan Trgo »Pomorski desant na otok Brač«, VIG, 4/1953, str. 1—29. Andro Kovačević, n. č. str. 727—742.

72. Hvarski zbornik, br. 5, 1977, str. 75.

73. Arhiv VII k. 63, reg. br. 28/1.

74. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 28/1.

75. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—1/17. Sire podatke o ovoj akciji uputio je autoru drug Ivo Rakela, 6. siječnja 1983.

76. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 28/1.

77. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 19/1.

78. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—2/17. Sire podatke o ovoj akciji uputio je autoru drug Ivo Rakela 6. siječnja 1983.

79. Arhiv VII, k. 1100/1, reg. br. 6—41/13.

80. Arhiv VII, k, 1100, reg. br. 12—1/3—1.

81. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 308.

82. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 317 i 322.

83. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 20/1.

84. Arhiv VII, k. 1100/1, reg. br. 16—1/J3 i k. 1101A, reg. br. 9—3/17.

85. Arhiv VII, k. 11001/1, reg. br. 16—1/13, i k. 1101A, reg. br. 9—3/17. Sire su podatke o ovoj akciji dostavili autoru pukovnik u mirovini Đorđe Nikitović i drug Slme Matijašević.

86. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 20/1.

87. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—3/17. Sire podatke o ovoj akciji poslao je autoru drug Đorđe Nikitović.

88. Prema izjavi general-majora u mirovini Ante-Toni Biočića, tada načelnika štaba 26. divizije dato autoru 15. 6. 1977.

89. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—3/17. i k. 1101/1, reg. br. 16—1/13.

90. Tođor Radošević, »Ofanziva za oslobođenje Dalmacije«, izd. Vojnoistorijski institut, Beograd 1965, str. 102.

91 Arhiv VII, k. 63, reg. br. 20/1.

92. Todor Radošević, n. d. str. 102.

93. Manojlo Babić, »Oklopne jedinice u NOB-u«, izd. Vojnoizdavački zavod, Beograd 1968, str. 103.

94. Tođor Radošević, n. d. str. 104.

SS. Huljić dr Veseljko, n. d. str. 288.

96. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 5/1.

97. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 5/1.

98. Arhiv VII, k. 1, reg. br. 9/1.

99. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 9/1.

100. Milan Dorotka, n. č. Hvarski zbornik br. 7/1977, str. 77.

101. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 7—5/5 i k. 1101A, reg. br. 9—3/17. Fabijan Trgo »Oslobođenje srednjodalmatinskih otoka« VIO 5/1953, str. 39—53. Todor Radošević, n. d. str. 101—ili. Matijašević Sime, izjava upućena autoru 15. 1. 1983.

102. Arhiv VII, k. *1100, reg. br. 8—1/5 i k. 1102, reg. br. 18/4. Boko* Negodić »Kako je oslobođen Sumartin«, list »Čuvar Jadrana« od 1. 6. 1953. Fabijan Trgo, n. č. VIG 5/1953, str. 53—57. Todor Radošević, n. d. str. 101—114.

103. Veljko Vitaljić, pukovnik u mirovini, pismena izjava poslata autoru 20. 3. 1983.

101. Arhiv VII, k. 1102, reg. br. 1—5/7.

105. Milan Dorotka, n. č. Hvarski zbornik, br. 7/1977, str. 79.

106. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 9/1—5 i k. 1101A, reg. br. 9—3/17, Todor Bošković, n. d. str. 114. Fabijan Trgo, n. č, VIG 5/1953, str. 64—66.

107. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 19—5 i k. U01A, reg. br. 9—3/17. Radošević Todor, n.d. str. *IIS.* Fabijan *Trgo, n. č, VIG 5/1953, str. SS.*

10S. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 3/9.

109., Arhiv VII, k. 28, reg. br. 4/9.

110. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 3/9.

111. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—i/n.

112. Arhiv VII, k. 1100/1, reg. br. 20—5/13 i pismena izjava Veljka Vitaljića data autoru 20. 3. 1983.

113. Nikola Anić »Oslobođenje Splita listopada 1944«, knjiga »Split u NOB i socijalističkoj revoluciji 1941—1945«, izd. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 19S1, str. 833—841.

114. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—4/17.

115. Arhiv VII, k. 1100/1, reg. br. 20—5/13, i k. 1101 A, reg. br. 9—4/17. Trgo Fabijan »Borbe 26. divizije za oslobođenje Splita, Šibenika i Drniša«, VIG 6/1954, str. 68—69.

lie. Arhiv VII, *k. 1101 A, reg. br. 9*—4/17. *Badošević Todor, n.* d. str, 156—158.

117. Nikola Anić, n. č, u knjizi »Split u NOR-u i revoluciji. ..« str. 833—842.

118. Nikola Anić »Oslobođenje Omiša i omiškog kotara u listopadu 1944«. Saopćenje na Znanstvenom skupu »Omiš u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941—1945«, Omiš, travanj 1983. (u štampi).

119. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.

120. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.

121. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—4/17. Nikola Anić »Oslobođenje Omiša ... « navedeno saopćenje.

122. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 9/1.

123. Arhiv VII, k. 1100-1, reg. br. 20—11.

124. Nikola Anić »Oslobođenje Splita«, n. d. str. 841—843. Nikola Anić »Oslobođenje Splita 1944. godine«, feljton u listu »Slobodna Dalmacija« od 5, do 23. rujna 1979. godine. Todor Radošević, n. d., str. 183—187. Fabijan Trgo, n. č, VIG 6/1954, str. 70—75.

125. Nikola Anić »Oslobođenje Splita«, n. d. str. 841—843. Nikola Anić »Oslobođenje Splita 1944. godine«, feljton u listu »Slobodna Dalmacija« od 5. do 23. rujna 1979. godine. Todor Radošević, n. d., str. 183—187. Fabijan Trgo, n. č, VIG 6/1954, str. 70—75.

126. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—4/17 i k. 1103, reg. br. 5—50/7.

127. List »Slobodna Dalmacija« od 2«. listopada *19ii .godine.*

128. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 5/1.

129. Arhiv VII, k, 63, reg. br. 9/1.

130. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 9/1.

131. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 20—1/3.

132. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 81.

133. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.

134. Arhiv VII, k. 1101 A, reg. br. 9—5/17 I k. 1103, reg. br. 5—54/7. Fabijan Trgo, »Borbe 26. divizije za *oslobođenje Spi* ita, *Šibenika i* Drniša«, VIG, br. 6/1954, str. 75—87. Todor Radošević, n. d. str. 194—208.

135. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.

136. Arhiv VII, k. 1100, reg. br. 21—1/3.

137. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 9/1.

138. Arhiv VII, k. 63. reg. br. 9/1.

139. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.

140. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 82.

141. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 5—60/7.

142. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 5—60/7 i k. 1101A, reg. br. 9—5/17. Fabijan Trgo »Kninska operacija«, VIG, br. 5/1956, str. 33—59. Todor Radošević, n. d. str. 226—270.

143. Arhiv Vii, k. 63, reg. br. 13/1.
144. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 22/1.
145. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 5/1.
146. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 1/1.
147. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 21/1.
148. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 5/1.
149. Arhiv VII, k. 63, reg. br. U/1.
150. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 13/1.
151. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 22/1.
152. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—36/4.
153. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—36/4.
154. Usmeni iskaz Josipa-Bepa Marinkovića dato autoru 9. 7. 1983.
155. Podatke je autoru dao Vlado Despot, kapetan bojnog broda u mirovini, 9. srpnja 1983.
156. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 3—1.
157. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—41/4.
158. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—43/4.
159. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 2/1.
160. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 2/1.
161. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 1—2/5.
162. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 2/1.
163. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 16/1.
164. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 23/1.
165. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—52/4.
166. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—53/4.
167. Luka Knezović i Ivo Curin »Deseta dalmatinska brigada«, izd. Općinskog odbora Sl'BNOH-a Sinj, Split 1977, str. 247—251.
168. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—54/4.
169. Prema pismenom sjećanju tadašnjeg komandanta brigade majora Josipa-Bepa Marinkovića, upućeno autoru 31. 1. 1983.
170. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—55/4.
171. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—55/4.
172. Luka Knezović i Ivo Curin, n. d. str. 252—253. U izvještaju Štaba 10. dalmatinske brigade pisanom tada (26. 2. 1945) ništa se ne govori da je 12. dalmatinska brigada imäĪa te gubitke. Vidi: Arhiv VII, k. 1039/1, reg. br. 9—1/3.
173. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—55/4.
174. Prema izjavi Josipa-Bepa Marinkovića upućeno autoru 31. 1. 1983.
175. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 1—1/1.
176. Arhiv VII, k. 1101 A, reg. br. 9—6/17.
177. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—7/17 i k. 1103, reg. br. 5—73/7. Knjiga »Druga dalmatinska brigada« izd. Instituta za *historiju* radničkog pokreta *Dalmacije,* Split 1982, str. 296—301.
178. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 83.
179. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—60/4.
180. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 11/1.
181. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—€2/4; k. 1101A, reg. br. 9—7/17; k. 1103, reg. br. 5—73/7.
182. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 3/1.
183. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—65/4.
184. »Druga dalmatinska brigada«, n. d. str. 298—301.
185. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 2—1/1; k. 1103, reg. br. 3—1/1.
186. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 6/1.
187. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.
188. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—68/4.
189. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.
189a. Prema pismenom sjećanju Dinka Curina, sada kapetana u mirovini, Sto je uputio autoru 2. veljače 1984.
190. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 14/1.
191. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 24/1.
192. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 24/1.
193. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—68/4.
194. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 14/1.

195. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—70/4.

196. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—70/4.

197. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—12/4.

198. Arhiv VII, k. 63, *reg. br. 6/1.*

199. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.

200. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3—1/1.

201. Dnevnik se nalazi u ličnoj svojini pukovnika Nikole Anića.

202. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 17/1.

203. Arhiv VII, k. 21, reg. br. 1/9—2. Podatke je dopunio komandant brigade Josip--Bepo Marinković i dao autoru 9. 7. 1983.

204. Nikola Anić »Mostarska operacija«, VIG, br. 1/1975, str. 161.

205. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 14/1.

206. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 17/1.

207. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.

208. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 9—7/17; k. 21, reg. br. 1/9—2; k. 1103, reg. br. 5—75/7; k. 1101A, reg. br. 3—11 i k. 323, reg. br. 24/1—2. Komnenović Danilo i Muharem Kreso »29. hercegovačka divizija«, izd. Vojnoizdavački zavod, Beograd 1979, str. 415—481. Nikola Anić »Mostarska operacija«, VIG, br. 1/1975, str. 159—162. Ante Banina »Mostarska operacija«, Vojno delo br. 2/1949, str. 68—81. Manojlo Babić »Oklopne jedinice u NOE-u«, izd. VIG, Beograd 1968, str. 154—167.

209. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 6/1.

210. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 17/1.

211. Arhiv Vii, k. 63, reg. br. 17/1.

212. Komnenović Danilo i Muharem Kreso, n. đ. str. 454—167. Izjava pukovnika Mensura Seferovića, rodom iz Mostara, koji je učestvovao u paradi i prikupio podatke o paradi od Narodnog muzeja u Mostaru i dao autoru 10. srpnja 1983. Dio podataka o paradi dao je autoru 9. 7. 1983. godine tadašnji komandant brigade Josip-Bepo Marinković.

213. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.

214. Komnenović Danilo i Muharem Kreso, n. đ. str. 466—467.

215. Nikola Anić, n. C. VIG, br. 1/1975, str. 162.

216. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 2/5.

217. Arhiv *VII, k. 1193, reg. br. 4—1/1.*

218. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 6/1.

219. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.

220. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 5/1.

221. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 6/1.

222. Arhiv VII, k. 73, reg. br. 24/1.

(Drugi dio: Od Karina do Soče)

1. Pjesma Je objavljena u listu 4. bataljona »Kroz borbu«, br. 12—13, za april—maj 1945. godine. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

2. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 738—746.

3. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—75/4.

4. Sanitetski zbornik, knj. 4, str. 741.

5. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—76/4.

6. Prema pribilješkama Nikole Anića iz njegovog Dnevnika.

7. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 24/1.

8. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 5—77/4.

9. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 9/1 i k. 63, reg. br. 17/1.

10. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—1/4.

11. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—2/4.

12. Arhiv Vii, k. 1103/1, reg. br. 8—2/4.

13. Arhiv Vii, k. 63, reg. br. 9/1.

14. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 11/1.

15. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 14/1.

16. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 17/1.

17. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 24/1.

18. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 25/1.

19. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 8—1/1.

20. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—31/4.

21. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 10—11/4.

22. Nikola Anić, Sekula Joksimović i Mirko Gutić »Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije«, izd. Vojnoistorijskog instituta, Beograd 1982. str. 473.

23. Kostić dr Uroš »Oslobođenje Istre, Slovenafikog primorja i Trsta 1945«, izd. Vojnoistorijski institut, Beograd 1978, str. 47—95. Nikola Anić »Operacije 4. armije Jugoslovensk<* armije 1945«, izd. Odjeljenje za vezu sa stranim vojnim predstavnicima, Beograd 1983, str. 1—24.

24. Kostić dr Uroš »Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta, 1945« izd. Vojnoistorijski institut, Beograd 1978, str. 47—95. Nikola Anić »Operacije 4. armije Jugoslovenske armije 1945«, izd. Odjeljenje za vezu sa stranim vojnim predstavnicima, Beograd 1983, str. 1—24.

25. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 2—3/17 i 9—8/17. k. 1103, reg. br. 5—79/7.

26. Arhiv VII, k. U01A, reg. br. 2—3/17 i 9—8/17. k. 1103, reg. br. 5—79/7.

27. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

28. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—8/17; k. 1103, reg. br. 5—79/7.

29. Pismena izjava pukovnika Borđa Nikitovića poslata autoru 27. siječnja 1983. godine dine.

30. Arhiv VII, *k. 63, reff. br.* 7/1.

31 Arhiv VII, k 63, reg. br. 7/1.

32. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

33. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

34. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

35 Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

36. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

37. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 10—12/4. Prema istom izvoru, dan prije — 25. 3. 1915 godine, u 12. brigadi bilo je po spisku 2.614, u rashodu 445, a na licu 2.169 boraca i rukovodilaca.

38. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3—7/3.

39. Arhiv VII, k. 1101A, *reg. br.* 8—3/17 i *reg.* br. 9—1/17.

40. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 2—3 i reg. br. 3—1/3.

41. Arhiv VII, k. 63, *reg.* br. 7/1.

42. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 10—1/1.

43. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 10—1/1.

44. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 2—3/17 i 9—1/17.

sä. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

46. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1,

47. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

48. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br 2—3/17 i 9—1/17; k. 1103, reg. br. 5—85/7. Manojlo Babič, n. đ. str. 199—206. Kostić dr Uroš, n. d. str. 110—115. Nikola Anić, n. đ. str. 1—24.

49. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

50. Arhiv VII, k. 1103, i reg. br. 5—85/7 i 5—86/7.

51. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 5—85/7 i 5—86/7.

52. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 11—1/1.

53. Arhiv VII, k. 1103, reg br. 11—1/1.

54. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 11—1/1.

55. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 10—13/4.

56. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—*i/i.*

57. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—4/4.

58. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 13/1.

59. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 10—14/4.

60. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 10—14/4.

61. Arhiv VII, k. I103/I, reg. br. 9—4/4.

62. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—4/4.

63. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 13—1/4 i k. 312-A, *reg. br. 1/5.*

64. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 13—1/4 i k. 312-A, reg. br. 1/5.

65. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 13-1/4 i k. 312-A, reg. br. 1/5.

66. Kostić dr Uroš, n. d. str. 133—137.

67. Kostić dr Uroš, n. . str. 133—137.

68. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 5—1/22 i 8—3/117.

69. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 5—1/22 i 8—3/117.

70. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

71. Arhiv VII, k. 1101, reg. br. 2—1/17 i k. 1101A, reg. br. 8—3/17.

72. Arhiv VII, k. 1101/1, reg. br. 4—1/4.

73. Više pojedinosti o ubistvu njemačkog general-lajtnanta Johana Mickla i o zarobljavanju pukovnika Josefa Rajzingera vidi u članku pukovnika Nikole Anića »Ni general nije izbjegao mecima« što je objavljeno u »Vjesniku«, Zagreb, 27. travnja 1980. godine.

74. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 4—1/4.

75. Nikola Anić, članak o ubistvu generala J. Mickla, str. 174.

76. Arhiv VII, k. 1103/1, reg br. 4—1/4.

77. Podaci o generalu Johanu Micklu uzeti su od Franz Schraml »Kriegsscoauplatz Kroatien«, Neckargem&nd 1962, str. 229, 275, 276 1 277.

78. Izjava njemačkog generala-pukovnika Aleksandra Lora prilikom saslušanja kao zarobljenika. Arhiv VII (njemačka), k. 70. reg. br. 1/1.

79. Arhiv VII, k. 1101, reg. br. 2—1/17.

80. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

81. Arhiv VII, k. 1101, reg. br. 2—1/17.

82. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 4—1/4.

83. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 4—1/4.

84. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

85. Zapisnik o saslušanju zarobljenika pukovnika Josefa Rajzingera od 10. **4.** 1945. Arhiv VII, k. 25, reg. br. 46/2. Kao uspomenu na borbe u Senju i zarobljavanje njemačkog pukovnika Josefa Rajzingera sačuvao sam njegovu ratnu busolu i komandantsku torbicu.

86. Na osiguranju zarobljenika u Senju sa grupom boraca ostao je poručnik Dalibor Žižić, zamjenik komandanta 1. bataljona.

87. Arhiv VII, k. 1101, reg. br. 2—1/17 i k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17

88. Izjava Lora, Arhiv VII, k. 70, reg. br. 1/1.

89. F.Schraml, n. d. str. 309.

90. Arhiv VII, li. 63, reg. br. 7/1.

91. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 5—88/7 i 3—13/7.

92. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

93. Arhiv VII, k. reg. br. 26/1.

94. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

95. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 14—1/1.

96. Arhiv VII, *h. 1103, reg.* br. 15—*1/1.*

97. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 7/1.

98. Kostić dr Uroš, n. d. str. 149—159 I 191—200. Nikola Anić, n. d. str. 26—30.

99. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17.

100. Arhiv VII, k. 63, reg. br 26/1.

101. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

102. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 16—1/1.

103. Arhiv VII, k. 1103, reg. br 16—1/1.

lOi. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17.

105. Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—7/4.

106. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17.

107. Arhiv VII, k. 1101 A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17.

108. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

109. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 84.

110. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

111. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

112. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17.

113. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 8/1.

114. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 84.

115. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17.

116. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 17/1, 18/1, 2041 i 21/1.

117. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 24—1/1.

118. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 27—1/1.

119. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 27—1/1.

120. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 15—1/3; k. 1101A, reg. br. 8—10/17; k. 1103, reg. br. 3/7 i 5—92/7.

121. Pismeni iskaz pukovnika Dorđa Nikitovića upućeno autoru ZI. I. 1983. godine.

122. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.

123. Prema sjećanju rezervnog kapetana Dinka Curina poslato autoru 2. veljače 1984. godine.

124. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17.

125. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.
126. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 29—1.
127. Opis borbi kod Klane izvršen je prema podacima Bojne relacije 12. brigade (Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17), izvještajima i historijatu 26. divizije (Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3/7 i 5—92/7) i knjizi depeša Štaba 26. divizije (Arhiv VII, k. 1103/1, reg. br. 9—4 i 4—4).
128. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.
129. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 8/1.
130. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17.
131. M. Babić, n. d. str. 234—237.
132. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 85.
133. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3/7.
134. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3/7.
135. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 85.
136. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 26/1.
137. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i k. 1103, reg. br. 3/7 i 5—94/7.
138. Hvarski zbornik br. 5/1977, str. 85.
139. Arhiv VII, k. U01A, reg. br. 8—3/17; k. 1103, reg. br. 3/7 i 5—95/7.
140. Hvarski zbornik, br. 5/1977, str. 85—86.
141. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 3/5 i 5—95/7.
142. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17 i 9—1/17; k. 1103, reg. br. 3/5 i 5—96/7.
143. Poginuli 12. brigade od 2. do 6. svibnja 1945. dati su po danima.
144. Arhiv VII, k. 434, reg, br. S/1.
145. Arhiv VII, k. 63, reg. br. 20/1.
146. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 30—1/1.
147. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 30—1/1.
148. Arhiv VII, k. lioiA, reg. br. 8—3/17.
149. Nalazi se kod autora.
150. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 31—11/1.
151. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 31—11/1.
152. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 31—11/1.
153. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 31—11/1.
154. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 32—1/1.
155. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 32—1/1.
156. Arhiv VII, k. 1103, reg. br. 32—1/1.
157. Arhiv VII, k. 1101A, reg. br. 8—3/17.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 7

UVOD 13

FORMIRANJE BRIGADE OD NEREZiSCA DO VISA
(od 15. rujna do 31. prosinca 1943)

Formiranje brigade 27
Obrana Brača, Hvara i Šolte 28
— borbe kod Sućurja na Hvaru 29
— borbe kod Milne na Braču 34
Reorganizacija brigade: od 1. otočke osnovana 12. dalmatinska narodnooslobodilačka brigada 35
Desantni prepad na Mali i Dugi Rat kod Omiša 43
Pripreme za povlačenje na Vis 47

1944. GODINA

DVANAESTA NA VISU
(siječanj — rujan 1944)

Obrana Visa i prepadne akcije 53
Vis pretvoren u neosvojivu trđavu 56
Desantni prepad na Korčulu 67
Desantni prepad na Šoltu 71
Desant na Brač 75
Prepadne akcije na Braču i Šolti 80
Pred vrhovnim komandantom maršalom Titom 85

OSLOBOĐENJE DALMACIJE
(od 12. rujna do 4. prosinca 1944)

Dvanaesta u ofenzivi oslobođenja Dalmacije 93
Oslobođenje Brača 99
Oslobođenje Šolte 105

Napad na Veliki Drvenik 105
Desant na obalu. Oslobođenje Omiša, Boške Vode, Makarske, Dubaca i Zadvarja
Oslobođenje Splita 116
Oslobođenje Šibenika 123
Dvanaesta brigada u Drnišu 128
Oslobođenje Knina 132
Ponovno u Drnišu 138
Na odmoru u Sinju 141

1945. GODINA

ŠIROKI BRIJEG I MOSTAR
(siječanj — veljača 1945)

Dvanaesta brigada u mostarskoj operaciji 147
Veliki uspjeh u Splitskom kazalištu 151
Odlazak iz Sinja po snježnoj vijavici oko Kijeva i Vrlike . . . 155
Pokret prema Širokom Brijegu i Mostaru 159
Oslobođenje Širokog Brijega 161
Oslobođenje Mostara 169
Dramatika na mostu preko Neretve kod hotela »-Neretva" Dvanaesta prva prelazi Neretvu . . . 175
Na čelu parade u Mostaru 182
Dvanaesta u Mostaru. Pokret prema Podgori i Karinu 185

OD KARINA DO SOCE
(1. ožujka — 15. svibnja 1945)

Dvanaesta u ofenzivi 4. armije 201
U Karinu, pokret za Liku 208
Ofenziva 4. armije 214
Ličko-primorska operacija. Oslobođenje Lapca i Bihaća 217
Oslobođenje Ličkog Osika 232
Napad na Vratnik i oslobođenje Senja 242
Kako je ubijen komandant njemačke 392. divizije general-lajtnant Johan Mickl 245
Zarobljen njemački komandant obrane Senja 248
Na odmoru u Senju 251
Riječko-tršćanska operacija. Priprem za napad 254
Oslobođenje Bakra i Škrljeva 258
Oslobođenje Sušaka 263
Od Sušaka do Klane 270
Krvava Klana 274
Od Klane do Ilirske Bistrice 287
Borbe za Rupe i Ilirsku Bistricu 292
Posljednji dan rata 299
Kapitulacija Njemačke 304
Na obalama Soče 307